

Uit

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Institutt for arkeologi og sosialantropologi (IAS)

Rivaliserende sentralmakter og tradisjonelle samfunn

Maktbalanse og stabiliserende mekanismer i Ghormach distrikt våren 2009

—

Øyvind Arne Nord Berg

Masteroppgave i konflikt, sikkerhet og flerkulturell forståelse –

SVF-6900 høst 2015

Sammendrag

Denne studien forsøker å utvikle forståelse for hvordan makt- og alliansespill basert på lokal tradisjon skapte muligheter og utfordringer for både myndigheter og opprørere i et distrikt nordvest i Afghanistan våren 2009. For å kunne anvende statsmakt i vid forstand til å stabilisere eller utvikle et samfunn preget av konflikt vil det være avgjørende å forstå hvordan ulike virkemidler og aktører virker på det aktuelle samfunnet på lokalt plan.

Utgangspunktet for studien er observasjoner og erfaringer gjort under tjeneste for Forsvaret i Afghanistan. Disse problematiseres og kontekstualiseres ved hjelp av litteratur hentet hovedsakelig fra antropologiske fagtradisjoner. Empirien som nyttes er i stor grad hentet fra en situasjon der vitenskapelig bruk ikke la premisene for observasjonene. Studien starter derfor med en redegjørelse for kildegrunnlaget, mulige feilkilder og i hvilken grad militær kunnskapsproduksjon er sammenfallende med vitenskapelig kunnskapsproduksjon. Problemstillingen som undersøkes er:

Hvordan ble statsmakt og opprør balansert gjennom lokal maktkamp i Ghormach distrikt våren 2009?

For å svare på problemstillingen tar studien utgangspunkt i kampen mellom to rivaler om stillingen som distriktsguvernør. Disse hendelsene brukes for å illustrere hvordan personlig maktkamp inngikk i et større makt- og alliansespill mellom myndigheter, opprørere og det tradisjonelle pashtunske samfunnet. Maktkampen hadde forbindelseslinjer til flere ulike nivå; lokalt, regionalt og nasjonalt i Afghanistan

Studien beskriver hvordan en tilsynelatende balanse mellom de ulike rivaliserende politiske strukturene ble oppnådd gjennom det lokale alliansespillet der våpenføre menn og husholdsoverhodene inngikk som former for politisk kapital. Husholdsoverhodene søkte å posisjonere seg i forhold til sine til enhver tid viktigste rivaler gjennom å endre vektleggingen av de ulike alliansene med andre husholdsoverhoder, myndigheter og opprørere. Det tradisjonelle alliansespillet i distriktet ble dermed tilpasset fremstøtene fra rivaliserende politiske strukturer. Slike pragmatiske tilpasninger av tradisjonen utført av den individuelle politiske aktør var i stand til å opprettholde den lokale maktbalansen i Ghormach distrikt våren 2009.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har på flere måter blitt en symbolsk avslutning på mine utenlandsopphold i Afghanistan. Studieprogrammet KOSIFF har gitt meg muligheten til å bearbeide opplevelser og inntrykk fra nye synsvinkler, og sette en del hendelser i kontekst utover de rent militære perspektiver.

Jeg vil rette en takk til min veileder Bror Olsen for gode råd og nyttige avsporinger underveis. Margrethe Haug har også bidratt med mer enn hun kanskje er klar over selv. Forsvaret har mange gode ledere og sjefer. Jeg har vært så heldig å bli utsatt for flere av disse under arbeidet med studiet og denne oppgaven. En takk til alle som har tilrettelagt, lest, kommentert og kvalitetssikret arbeidet opp mot alt fra arbeidstid til sikkerhetsloven og ikke minst bidratt med noen gode virkelighetsorienteringer underveis.

Oppgaven dedikeres til MOT K/PRT XII og vår åttende mann på laget.

Innholdsfortegnelse

1	Kampen om distriktsguvernøren	1
2	Oppgavens rammer	5
2.1	Problemstilling, struktur og avgrensning.....	5
2.2	Motivasjon	6
2.3	Metodevalg og kritikk av kildegrunnlag	7
2.3.1	Sikkerhetsgradering.....	8
2.3.2	Tid	8
2.3.3	Mangel på akademiske kilder fra Ghormach distrikt.....	9
2.3.4	Subjektposisjonering og bias: Min egen rolle.....	9
2.3.5	Rammeverk for kunnskapsproduksjon og deltagende observasjon.....	12
2.3.6	Etiske forhold.....	14
3	Politiske spilleregler, legitimitet og strukturer	15
4	Struktur A - Det pashtunske jordbrukssamfunnet Ghormach	18
4.1	Ghormach som grenseland.....	20
4.2	Sosial organisering	21
4.3	Allianser, ære og spilleregler.....	24
5	Struktur B - Den Islamske Republikken Afghanistan.....	28
5.1	Myndighetene i Ghormach	30
6	Struktur B2 - Det Taliban-ledede opprøret	32
6.1	Opprøret i Ghormach.....	33
6.2	Alternativ statsmakt gjennom skyggestrukturer	38
7	Maktbalanse og stabiliserende mekanismer i Ghormach distrikt	39
7.1	Kryssende konfliktlinjer: Dimensjonerende konflikter og mulige allianser.....	40
7.2	Lojalitet, status og rolle	42
7.3	Våpenføre menn – en form for kapital.....	46
8	Politisk balansegang: Arrangerte ekteskap, ikke kjærlighetsaffærer	53
9	Vedlegg.....	59
9.1	Forkortelser	59
9.2	Liste over pseudonymer.....	59
10	Litteratur/referanser	60
10.1	Bøker og tidsskrifter.....	60
10.2	Internett og media.....	64
10.3	Upubliserte kilder.....	65

1 Kampen om distriktsguvernøren

I 2010 skrev antropologen Thomas Barfield (2010:274) at avhengig av ditt ståsted var Afghanistan enten på randen av kaos eller overraskende stabilt. Dette utsagnet passer også godt på den lokale situasjonen i Ghormach distrikt i Faryab provins i nord-Afghanistan slik jeg opplevde den fra november 2008 til juni 2009. Jeg tjenestegjorde da som del av NATOs «*International Stability and Assistance Force*» (ISAF) som liaison-offiser i et «*Military Observer Team*» (MOT) underlagt «*Provincial Reconstruction Team Maimanah*» (PRT MMN). I dette arbeidet tilbrakte jeg godt over hundre dager tett på lokalsamfunnet i Ghormach og aktørene der. Grovt sett kunne disse deles i tre kategorier. Myndighetene og sikkerhetsstyrkene, Taliban-ledede opprørere og lokale ledere bestående av husholds- og stammeoverhoder.

Faryab provins i Afghanistan kan betraktes som et etnisk grenseland. Provinsen er dominert av usbekere med en stor minoritet tadjiker. Mot vest og nordvest bor det pashtunere i det som er et av de største pashtunske områdene i nord-Afghanistan. Grensen mellom provinsene Faryab og Badghis er altså mer enn en administrativ grense. Det er også skillet mellom et nesten utelukkende usbekisk øst og et nesten utelukkende pashtunsk vest. Dette skillet representerer derfor også skillet mellom Taliban og Nord-alliansen i borgerkrigen på 90-tallet¹ og mellom et usbekisk hierarkisk samfunn og et mer egalitært pashtunsk samfunn jeg skal forsøke å beskrive i det følgende. I 2009 var grensen også skillet mellom områder hvor opprøret hadde fått fotfeste og hvor myndighetene dominerte.

På det tidspunktet jeg opererte i distriktet hadde myndigheter og opprørere i nærmere tre år utkjempet en voldelig kamp om makten i området. ISAF hadde gjennomført flere store militære operasjoner til støtte for den afghanske hæren. Myndighetenes tilstedeværelse var likevel ikke permanent ute i landsbyene, så opprørerne hadde god anledning til å forsøke å etablere kontroll over befolkningen i tiden mellom de militære operasjonene. I tillegg fremstod lokalbefolkningen som revet opp av interne stridigheter og lokale maktkamper mellom distriktets dominerende

¹ Provinsgrensen var i praksis også frontlinjen mellom disse gruppene i flere år med skyttergraver og stridsstillinger på høydene langs grensen. På usbekisk side er man også veldig bevisst på at det var fra Ghormach og Badghis at angrepet kom da Mazar-e-Sharif falt i 1997.

stammer; Tokhi, Zamanzai og Achakzai. Disse inngikk i et komplekst alliansespill der makt og maktbalanse var viktig elementer.

En av de definerende og pågående problemstillingene jeg jobbet med var maktkampen rundt distriktsguvernøren. Den sittende guvernøren, husholdsoverhodet Khan², hadde hatt posisjonen noen år, men nå hadde hans lokalpolitiske motstandere samlet seg om en annen kandidat, Wali. Flere husholdsoverhoder reiste til provinsmyndighetene og til Kabul for å få byttet ut den sittende guvernøren. Den nye kandidaten reiste også til PRT-leiren for å forhøre seg om han hadde ISAFs støtte til sitt kandidatur. Jeg forsikret ham om at uansett hvem som satt som guvernør, så var det ISAF sin oppgave å støtte ham. Ikke lenge etter ble Wali offisielt utpekt av myndighetene som distriktsguvernør i Ghormach. Det ble da min oppgave å ha jevnlige møter med den nyinnsatte distriktsguvernøren. Wali viste seg å være en hyggelig og imøtekommende person. Han var relativt høyt utdannet, var veltalende og hadde en sterk religiøs overbevisning. Han hadde tidligere hatt stillingen som provinsrådsleder i Badghis provins, en svært prestisjetung posisjon. Han hevdet imidlertid at han hadde følt seg forpliktet til å bistå sitt hjemdistrikt når de eldre i Ghormach hadde ønsket det. Det viste seg snart at disse eldre i realiteten representerte den ene av to allianseblokker i distriktets lokale konfliktmønstre, og at den nye guvernørens far var en av lederne i denne allianseblokken. På samme måte var den nå avsatte distriktsguvernøren del av den motsatte alliansen. Selv om han nå ikke var guvernør hadde han blitt innsatt som distriktsrådsleder. Som «folkets» representant var han derfor uformelt sidestilt med guvernøren i distriktet. Jeg etablerte i løpet av de neste månedene et godt samarbeid med begge allianseblokkene og deres to representanter i distriktets høyeste administrasjon, selv om samarbeidet mellom de to i praksis var fraværende. Mine forsøk på felles initiativer ble ikke møtt med entusiasme av noen.

Så langt fremstår det som ryddig og oversiktlig, men de to rivalene hadde alvorlige kompliserende faktorer ved seg. Khans allianse, hovedsakelig fra Zamanzai- og den nordlige delen av Achakzai-stammen var opptatt av å informere meg om at Walis far var en viktig Taliban sympatisør og at Walis bror var kommandant i Tokhi-stammens talibangruppe. Selv om denne informasjonen nok var brukt bevisst for å sverte

² Av hensyn til personvern anonymiseres aktørene. Distriktsguvernøren vil derfor omtales «Wali» og hans motstander distriktsrådsjefen vil omtales «Khan».

guvernøren i ISAFs øyne, så har jeg ikke grunn til å tro at dette var løgn. Wali selv bekreftet langt på vei riktigheten av dette ved flere anledninger. Dette fenomenet med å sende slektninger til flere aktører kan omtales som å «spille på to hester», noe som i de fleste samfunn blir ansett som uærlig, og i verste fall forræderi. Jeg oppfattet ingen vesentlige sanksjoner mot dette i lokalmiljøet, selv om det ble forsøkt brukt mot Wali. Khan sine støttespillere var heller ikke fremmed for slike aktiviteter: Wakdar var en av de mest karakteristiske maktpersonene i Ghormach distrikt. Jeg møtte ham første gangen i Maimanah da han kom innom PRT leiren i desember 2008. Han ble presentert som kompanisjef i 4. kompani i «01-Standby Police»³. 01-Standby Police skulle i utgangspunktet ha vært rekruttert fra hele landet, men 4. kompani i Ghormach bestod av lokale menn med Wakdar som angivelig sjef. Wakdar fremstod fra første stund som en formidabel mann, fysisk stor og med en evne til å dominere et rom gjennom bruk av blikk og brautende fremferd. Han var svartsmusket, hadde et stort buskete skjegg og haltet etter en gammel skade. Han var kledd i tradisjonelle klær toppet med en grå turban. For meg fremstod han som selve stereotypien på en pashtunsk krigsherre. Likevel var det først noen uker senere jeg forstod hans posisjon i distriktet. Dette var 1. januar 2009 og jeg krysset for første gang grensen til Ghormach for å starte arbeidet i distriktet. Jeg besøkte naturligvis kompaniet fra hæren, distriktsguvernøren og politiet. Når tiden kom for å avlegge Wakdar en visitt spurte jeg etter kompanisjefens kontor på administrasjonsbygget. Jeg ble høflig vist inn til en helt fremmed person som på alle måter fremstod som en propert uniformert usbekisk politioffiser med bart, forfinede trekk og gode manerer. Selvbevisst som jeg var og desperat etter å ikke ødelegge førsteinntrykket valgte jeg å fortsette møtet uten å fortrekke en mine. De neste dagene ble det klart at det var den propre mannen på kontoret som faktisk var kompanisjef. Wakdar var formelt sett menig politimann. Samtidig var hele 4. kompani rekruttert blant Wakdar sine våpenføre menn, og de gjorde ingenting uten hans samtykke. Det hersket med andre ord ingen tvil om hvem som hadde kommandoen over kompaniet reelt sett. I et møte med Wakdar flere måneder senere var PRT sjefen til stede. Wakdar hisset seg opp og krevde tydeligere støtte fra ISAF. Han hevdet at han ikke var i stand til å stå imot bandittene i Ghormach uten flere ressurser. Vi var skeptiske til dette da det hersket en

³ «01-Standby Police» var en føderal politistyrke som skulle forsterke det lokale politiet. Konseptuelt kom Hæren inn og slo ned opprørere med våpenmakt før det føderale politiet tok over stabiliseringen inntil lokalt politi var rekruttert, trent og klar til å ta over håndhevelsen av lov og orden.

viss tvil om slike ressurser ville bli brukt i tråd med myndighetenes interesser i distriktet⁴. Wakdar avsluttet møtet med å bedyre at hvis ikke ISAF kunne gi ham tilstrekkelig støtte måtte han opprette en ny talibangruppe han kunne lede i tillegg til politikompaniet. Senere undersøkelser viste at Wakdar hadde vært både politisjef og talibankommandant i ulike tidsperioder de siste årene. Grunnen til at han nå var politimann kunne han fortelle, var at han hadde tapt en intern maktkamp i Taliban. Han trengte derfor det han kalte «støtte». Myndighetene hadde imidlertid vist seg å være en lite effektiv «støtte», så en ny talibangruppe kunne hjelpe ham til å gjenvinne hans posisjon i distriktet.

Om Khan og Wali hadde problematiske støttespillere og allianser, så var ikke de kollegiale forholdene mellom dem som myndighetspersoner stort bedre. Det lokale maktpillet mellom stormenn, afghanske myndigheter og opprørere resulterte ofte i vold og regulære militære trefninger både direkte og gjennom stedfortredere. Likevel var det et teppe som utøste fysisk vold mellom disse to mennene, ikke de andre tilsynelatende mer eksistensielle konfliktene. Distriktsrådslederen Khan brøt seg inn på soverommet til distriktsguvernøren Wali en kveld og banket ham opp. Jeg møtte guvernøren noen dager senere. Han kunne bekrefte historien og fortelle at det hele handlet om en pågående krangel om et teppe. Dette teppet hadde blitt gitt til Khan som distriktsguvernør av ISAF året før. Teppet var ment å brukes i det nyopprettede distriktsrådet. Når så Khan hadde fått jobben som distriktsrådsleder hadde han tatt teppet med seg til sitt nye kontor. Den nye guvernøren hadde hentet det tilbake hvorpå distriktsrådslederen hadde flyttet det igjen ved første anledning. Slik hadde de holdt på en stund før teppet ble låst inne på guvernørens soverom hvor det ble hentet med vold en natt. Nå stod teppet innlåst i et skap hos distriktsrådsjefen. Den neste perioden ble preget av megling mellom de to og forsøk på å begrense skadene på myndighetenes allerede lave troverdighet i distriktet. Personkonflikten mellom de to vedvarte utover min tjeneste i distriktet.

⁴ For å bevise sin effektivitet som politimann fortalte Wakdar om hvordan han som politisjef i distriktet noen år i forveien hadde arrestert en viktig talibankommandant. Han hadde samlet alle de eldre i landsbyen der opprøreren bodde på en lang rekke. Han hadde så spurt hver enkelt hvor kommandanten oppholdt seg, og da de ikke svarte slo han dem ned med kolben på geværet etter tur. Til slutt hadde noen foreslått at kanskje kunne de levere kommandanten til politistasjonen dagen etter?

For å forstå disse hendelsene må en dra inn en rekke forhold rundt maktkampen i distriktet. For det første var alle aktørene alliert med både opprørere og myndigheter. Det fremstod som om lokale konflikter i praksis overskygget alle spørsmål om ideologi eller de store spørsmålene om hvem som skulle styre landet og Afghanistans fremtid. For myndighetenes lokale tjenestemenn lå ikke lojaliteten til stillingen eller staten, ei heller ideologi. I tillegg fremstår forskjellen på sak og person som liten i disse lokale og derfor personlige konfliktene. Begge sider fremstår som likegyldige ovenfor fremmede krefter i den forstand at de behandles som ressurser i den lokale maktkampen mer enn bærere av et statsbyggende prosjekt. Både myndighetene og de Taliban-ledede opprørerne hadde derfor grunnleggende sett samme utfordring med de lokale maktkampene. Uansett hvilke fremstøt de tre aktørkategoriene gjorde, så var det ingen som fikk tak om makten alene: Myndighetene med sin tross alt overveldende militærmakt, opprørerne med sine hensynsløse metoder og husholdsoverhodene som ikke kunne risikere at deres rivaler alene utnyttet potensialet som lå i både myndigheter og opprørere.

2 Oppgavens rammer

2.1 Problemstilling, struktur og avgrensning

Sett utenfra fremstår situasjonen kaotisk, uoversiktlig og farlig. Samtidig virket det som om situasjonen hadde en slags orden, eller at en balanse ble opprettholdt. På tross av interne stridigheter og stort press utenfra fremstod det tradisjonelle maktspeillet som fullt ut fungerende og delvis forutsigbart for de lokale aktørene. Denne oppgaven springer ut av nettopp dette inntrykket av kaos på overflaten men med tegn på en underliggende orden: Hva bidro til kaos og hvordan ble det ordnet? Hva bidro til forutsigbarhet og balanse? Problemstillingen jeg vil jobbe utfra er derfor:

Hvordan ble statsmakt og opprør balansert gjennom lokal maktkamp i Ghormach distrikt våren 2009?

For å svare på problemstillingen vil jeg ta utgangspunkt i kampen om distriktsguvernør-stillingen, men søke å beskrive hvordan den inngikk i en mer omfattende maktkamp med forbindelseslinjer på flere ulike nivå; lokalt, regionalt og nasjonalt i Afghanistan. Grønhaug (1978:80) viser at det er viktig med et bevisst forhold

til hvor stor gruppe det er hensiktsmessig å vurdere et gitt fenomen innenfor⁵. I denne oppgaven vil jeg i hovedsak avgrense meg til Ghormach distrikt slik distriktet fremstod for meg vinteren og våren 2008-2009. Jeg vil likevel veksle mellom lokale perspektiver og mer overordnede perspektiver i diskusjonen rundt myndigheter, opprørere og deres påvirkning lokalt i den nasjonale maktkampen. Jeg vil ikke trekke inn utviklingen i distriktet etter 2009 eller i øvrige deler av Faryab provins. Empirien jeg nytter er i stor grad hentet fra en situasjon der vitenskapelig bruk ikke la premissene for observasjonene. Jeg vil derfor starte med en relativt omfattende redegjørelse for kildegrunnlaget, mulige feilkilder og mitt eget standpunkt og innfallsvinkel til observasjonene og tolkningene av disse. Gjennom dette håper jeg å kunne tydeliggjøre begrensningene i min egen analyse av observasjonene. Deretter vil jeg kort redegjøre for de ytre rammene og faktorene som virket inn på Ghormach distrikt. Denne delen vil etter tur ta for seg lokale samfunnsforhold, myndigheter og opprør. Jeg vil argumentere med at lokale stormenn, opprørere og myndighetene representerer politiske strukturer som baserer sin legitimitet på tre ulike former for herredømme slik Max Weber (2000:10f) har beskrevet dem. Jeg vil vise hvordan det lokale tradisjonelle herredømmets politiske struktur og pragmatiske, individuelle tilpasninger av dette, la grunnlaget for maktkampen i distriktet. Jeg vil så drøfte hvordan både myndigheter og opprørere måtte forholde seg til denne strukturens premisser i kampen om sentralmakten i Afghanistan. Til slutt vil jeg beskrive hvordan en tilsynelatende balanse mellom de ulike politiske strukturene ble oppnådd gjennom det lokale alliansespillet der våpenføre menn og husholdsoverhodene inngikk som en form for politisk kapital.

2.2 Motivasjon

Rupert Smith (2008) har pekt på hvordan væpnede konflikter i økende grad foregår med sivilbefolkningen som en aktiv part. Befolkningen er ikke lenger betraktet som en passiv del stridsfeltet, men utgjør i praksis både slagfeltet, aktører i kampen og målet i konflikten. Skal vi ta denne hypotesen på alvor må vi også ta menneskene som utgjør befolkningen på alvor; deres mål, verdier, sosiale organisering og deres liv, kort

⁵ Grønhaug (1978) skriver at i studier av sosiale felt kan man bruke begrepet skala for å beskrive størrelsesforhold i betydningen antall mennesker og begrepet kompleksitet for å beskrive antallet roller og rollevariasjoner i et samfunn. I Ghormach utgjorde den samfunnsmessige eliten som særlig omfattes av denne oppgaven kanskje 50-100 personer. Som jeg vil vise er potensialet for roller og rollevariasjoner relativt stort der myndigheter, opprørere og det tradisjonelle samfunnet møtes.

sagt deres kultur⁶. Jeg håper at jeg gjennom dette arbeidet vil kunne utvikle forståelse for hvordan lokal kulturell praksis skapte muligheter og utfordringer for både myndigheter og opprørere som begge hadde et behov for å etablere seg som en relevant politisk aktør i distriktets maktspill. Innsikt i dette temaet vil kunne være svært relevant også i andre operasjonsområder der norske offiserer vil tjenestegjøre i fremtiden⁷. For å kunne anvende statsmakt i vid forstand til å stabilisere eller utvikle et samfunn preget av konflikt vil det være avgjørende å forstå hvordan ulike virkemidler og aktører virker på det aktuelle samfunnet på lokalt plan. Uten slik forståelse vil våre beste intensjoner spilt ut på våre premisser kunne ha uventede og uønskede effekter. På samme måte vil aktører som ønsker en annen utvikling enn oss også måtte tilpasse seg de lokale forhold for å oppleve suksess eller unngå nederlag.

2.3 Metodevalg og kritikk av kildegrunnlag

Utgangspunktet i denne oppgaven er mine egne observasjoner og erfaringer. Jeg vil problematisere disse og forsøke å kontekstualisere dem ved hjelp av litteratur hentet hovedsakelig fra antropologiske fagtradisjoner. Jeg vil delvis bygge videre på arbeidet med to eksamensoppgaver fra delemner i KOSIFF programmet, men utvide både antallet observasjoner og teoretiske perspektiver. Det er særlig fire forhold ved kildegrunnlaget som må kommenteres. Sikkerhetsgradering, tiden siden observasjonene ble gjort, mangelen på relevante akademiske kilder fra Ghormach distrikt samt min egen rolle som aktiv deltaker i et militært oppdrag. Som følge av alle disse faktorene er det nødvendig å i utstrakt grad lene meg på hermeneutiske vitenskapstradisjoner fremfor streng etterprøvbarhet og relaterte vitenskapelige metoder og prinsipper. Jeg vil i tråd med dette være forsiktig med å konkludere i dette arbeidet, men heller forsøke å skissere handlingsrom og rimelige tolkninger av empirien. Jeg vil altså fokusere mer på

⁶ «Kultur er ikke annet enn en måte å beskrive menneskelig oppførsel» skriver Barth (1969:9). Eriksen (2010:15) refererer til ikke mindre enn 162 ulike definisjoner. I denne oppgaven vil jeg bruke Eriksens egen definisjon samme sted: Kultur er «[...] de ferdigheter, oppfatninger og væremåter personer har tilegnet seg som medlemmer av et samfunn».

⁷ Gyldigheten av kulturelle erfaringer fra operasjonsområde til operasjonsområde er undersøkt i Erichsen og Sandal (2008). De konkluderer med en betydelig verdi av erfaringer gjort i et område for arbeidet i et annet på tross av flere mulige fallgruver og feilkilder.

«merytelsen» en grundig tolkning kan gi⁸, og heller leve med omkostningene dette får for etterprøvbarehet⁹.

2.3.1 Sikkerhetsgradering

Et forhold som legger begrensinger på detaljgrad i observasjonene er behovet for sikkerhetsgradering¹⁰. Innsamlingen av observasjoner skjedde i rammen av en militær operasjon med alt det innebar av behov for å skjerme metoder, kapasiteter og informasjon. Utvalget av empiri er derfor gjort basert på to hovedkriterier; jeg skal ha gjort observasjonene selv i åpne møter med lokalbefolkningen der min rolle og intensjon har vært åpenbar, og hendelsene jeg beskriver må kunne forventes å være allment kjent i Ghormach distrikt. Med andre ord vil empirien ikke kunne sette andre i fare eller bidra til en forverret situasjon gjennom å bli kjent gjennom denne oppgaven. Likevel har jeg valgt å anonymisere individene gjennom bruk av alias for å skjerme dem som enkeltpersoner.

2.3.2 Tid

En mulig feilkilde i empirien er tiden som er gått siden observasjonene fant sted¹¹. Empirien har imidlertid holdt seg levende hos meg gjennom påfølgende tjeneste både i Norge og i Afghanistan da jeg jevnlig og med få avbrudd har jobbet med landet, provinsen og distriktet helt frem til dagens dato. Også gjennom studier har jeg arbeidet med landet og empirien jeg her presenterer. Det er likevel en fare for at observasjonene blir tillagt en annen vekt og meningsinnhold nå enn det jeg gjorde på observasjonstidspunktet. Dette er en feilkilde det er vanskelig å korrigere for.

⁸ Sosiologen Max Weber skrev tidlig på 1920-tallet at: «Den tolkende og forstående forklaring kan yte noe mer enn den rent observerende naturvitenskapelige forklaring, men denne merytelsen har sine omkostninger, nemlig at de resultatene vi oppnår ved fortolkningen, vil ha en vesentlig mer hypotetisk og fragmentarisk karakter enn naturvitenskapens resultater» (Sitert av Fivesdal i Weber 2000:XIII).

⁹ Situasjonen har naturlig nok utviklet seg i Ghormach distrikt etter våren 2009. Jeg har valgt å holde denne utviklingen utenfor oppgaven da min direkte tilgang på distriktet opphørte i 2009. Dette betyr imidlertid at det vil kunne være mulig å gjennomføre en tilsvarende studie som denne basert på empiri fra senere år i den hensikt å sammenligne funn og validere eller falsifisere mine tolkninger og hypoteser.

¹⁰ Iht Sikkerhetsloven § 11 og § 12 jf. Offentleglova § 13.

¹¹ Selv om hendelsene ble skrevet ned i militære rapporter rett i etterkant av observasjonene har jeg ikke brukt dette direkte for å unngå graderingsproblematikken så langt det lar seg gjøre.

2.3.3 Mangel på akademiske kilder fra Ghormach distrikt

Litteraturen om pashtunere i Afghanistan fokuserer for det meste på grenseområdene mot Pakistan og de søndre provinsene Helmand og Kandahar. Enkelte akademiske arbeider omhandler Ghormach indirekte eller som del av Faryab og Badghis provinser, men disse går ikke inn i lokalsamfunnet eller forholdene i distriktet spesifikt. Jeg er derfor avhengig min egen empiri, og kan bare bruke litteraturen for å identifisere sannsynlige sammenhenger og mulige tolkninger. Jeg vil på samme måte lene meg tungt på Fredrik Barth (1969, 2004, 2008) sine arbeider med Pashtunere i Swat, men også trekke veksler på litteratur som omhandler andre kulturer som inneholder relevante kulturelle trekk i min drøfting.

2.3.4 Subjektposisjonering og bias: Min egen rolle

Som mannlig militær offiser på 30 år fra det norske sosialdemokratiske, sekulære velferdssamfunn kom jeg fra et samfunn svært ulikt Ghormach distrikt. I tillegg til de roller, identiteter og verdier jeg hadde med meg hjemmefra, var jeg i distriktet med en eksplisitt militær agenda på vegne av et eksplisitt politisk prosjekt gjennom ISAF og den afghanske regjeringen¹². Min oppgave som sjef MOT var å være PRT Maimanah og dermed ISAF sin øverste representant i to distrikter i Faryab Provins. Dette innebar å reise rundt i distriktene, møte lokale sikkerhetsstyrker, husholdsoverhoder og andre maktpersoner. Hensikten med oppdraget var å skape forståelse for situasjonen på vegne av sjef PRT Maimanah og i samråd med ham forsøke å påvirke utviklingen i distriktet slik at regjeringen i Kabul fikk legitimitet og kontroll i distriktene. MOT bestod av syv jeger- og oppklarings soldater særlig utdannet og trent for å operere alene på ukontrollert område over lengre tid. Selv om vi var få, så hadde våre to upansrede kjøretøy en formidabel ildkraft i form av tunge mitraljøser, maskingevær, skarpskyttertårer og granatkastere. I tillegg ble ofte et lag med spesialister innen ledelse og kontroll av flystøtte med meg på oppdrag. Styrken under min kommando var

¹² Ulriksen (2010) betegner PRT Maimanah sitt oppdrag som først og fremst politisk. Militærmakt er regnet som et politisk virkemiddel (Forsvaret 2014: 9) men dette opphenget er ikke alltid synlig på alle nivå i konvensjonelle militære operasjoner. Ulriksen hevder norske militære styrker i hovedsak opererte etter konvensjonell militært operasjonsmønster fremfor det mer eksplisitte politiske opprørsbekjempelses-paradigmet. For min egen del var det en utfordring å virke direkte politisk (diplomatisk) med militær utdanning og militære virkemidler, selv om bevissthet rundt problemene med dette var erkjent og forsøkt håndtert daglig på alle nivå.

på mange måter mer potent enn det kompaniet med ca 150 afghanske soldater som var fast stasjonert Ghormach. Min militære styrke var relativt stor men sårbar. I tillegg var jeg bevisst at min kompetanse i utgangspunktet var kamp og stridsoperasjoner samtidig som det oppdraget vi tok fatt på i hovedsak skulle bidra til å stabilisere situasjonen gjennom dialog, samarbeid og bygging av tillitt. Gordon McCormick (i Dyke og Crisafuli 2006) har beskrevet forholdet mellom myndigheter, opprørere og befolkningen. Både myndigheter og opprørere er avhengig av støtte hos befolkningen og at den tar avstand fra motstanderen. McCormick peker også på at den vanligste måten staten forholder seg til opprørere på er direkte voldsmakt. Opprørerne er ofte militært underlegne, og kan ikke ta opp denne kampen på myndighetenes premisser. De utnytter derfor heller befolkningens misnøye på ett eller flere felt slik at opprørerne fremfor myndighetene får befolkningens sympati. Dermed oppnår de at båndet mellom myndighetene og befolkningen svekkes og båndene mellom befolkning og de selv styrkes. Så lenge opprørerne unngår å tape kampen militært kan de derfor forsøke å nå målet gjennom befolkningen i stedet. Opprørernes militære aktivitet blir derfor ofte en form for villedning som trekker myndighetenes oppmerksomhet mot «krigen». Samtidig foregår den avgjørende kampen med andre midler på en måte som ofte er usynlig for myndighetene. I tråd med dette forsøkte jeg å fokusere mindre på militær aksjon mot opprørerne og mer på å styrke myndighetenes stilling og å svekke opprørernes troverdighet som alliansepartnere i distriktet. Før jeg startet min karriere i Forsvaret tok jeg grunnfag i arkeologi¹³. Dette faget gav meg grunnleggende forståelse for antropologiske spørsmål og kjennskap til ulike kulturer og deres ulike måter å uttrykke seg på. Dette gjorde meg i stand til å stille mange av de riktige spørsmålene når jeg forstod viktigheten av kulturforståelse i dette oppdraget¹⁴. Metodisk forståelse innen faget antropologi og deltakende observasjon hadde jeg ikke. Dette i kombinasjon med at de etiske retningslinjene for min opptreden i distriktene var regulert av militære- fremfor vitenskapelige hensyn gjør at noe av informasjonen og tolkningen av denne vil kunne være preget av den rollen jeg hadde. Jeg anser det som sannsynlig at disse

¹³ Universitetet i Bergen, 1999.

¹⁴ Særlig kjennskapen til nordisk vikingtid og tidlig middelalder gav meg nyttige analogier å jobbe utfra. Se også Nedkvitne (2011).

forholdene også hadde konsekvenser for min aksess¹⁵ til ulike fora, tema og informanter¹⁶. Dette er forhold jeg har forsøkt å være bevisst i arbeidet med denne oppgaven. Mine informanter tilhørte i hovedsak det som må tolkes som en maktelite i Ghormach distrikt, og særlig tilgangen på kvinner og deres perspektiver var fraværende. Samtidig oppfatter jeg rollen min som aktiv deltaker i det politiske spillet som en mulig fordel. Jeg hadde intensive møter med alle parter i det lokale maktspeillet, opprørere inkludert, der oppdragsløsningen, men også min egen fysiske sikkerhet, var avhengig av en bratt læringskurve. Likevel, jeg anser det som sannsynlig at mitt bilde av lokalpolitikk i Ghormach distrikt i 2009 har noen tydelige bias¹⁷, men at det systematiske arbeidet med denne oppgaven har hjulpet meg å bli bevisst disse.

Alle møter foregikk gjennom bruk av lokal tolk¹⁸. Jeg brukte den samme tolken på praktisk talt samtlige møter jeg gjennomførte. Han var svært dyktig og jeg hadde ingen ting å utsette på hans profesjonalitet. Samtidig er det viktig å være klar over at dette potensielt er en viktig feilkilde. Vårt felles arbeidsspråk var engelsk, et fremmedspråk for oss begge. Videre var tolkens morsmål dari og han snakket ikke pashto som var hovedspråk i Ghormach distrikt. Møteobjektene måtte derfor snakke fremmedspråket dari til tolken som deretter oversatte dette til det felles fremmedspråket engelsk til meg. Misforståelser og nyanseforskjeller som går tapt er i slike situasjoner umulig å unngå¹⁹. Borchgrevink (1995) peker også på de grunnleggende utfordringene med hvordan ulike

¹⁵ Aksess er tilgang på informasjon gjennom mulighet for observasjon. Hammersley og Atkinson (1995) peker på at man ofte lærer mye om et samfunn gjennom å søke aksess. Dette var riktig også for meg. Min eksplisitte rolle som «meg selv» lettet arbeidet med aksess. Jeg måtte i liten grad drive «*impression management*» overfor distriktets «*gatekeepers*» for å passe inn blant Ghormach sine husholdsoverhoder og øvrige maktelite (Ibid:49 og 66). Jeg jobbet riktignok med min rolle som «MOT-Commander Vinny», men rollens innhold var definert av oppdraget, militære regler for etikk og moral, samt min egen personlighet. Hærens kjerneverdier «Respekt – Ansvar – Mot» er verdier også afghanere setter høyt. Ved å følge disse blir du akseptert og verdsatt som kollega, alliert og hedersmann.

¹⁶ Der min sjarm og kulturelle forståelse kom til kort gav min tilgang på fysisk makt og påvirkning på myndighetenes bruk utviklings- og investeringsmidler meg likevel aksess.

¹⁷ Særlig viktig er «*confirmation bias*»: tendensen til å lete etter empiri som bekrefter forutgående antagelser. Se Heuer (2007) for en gjennomgang av dette og andre vanlige kognitive bias. Særlig distansen i tid mellom empirien og skriveingen kan bidra til dette som feilkilde i mitt arbeid.

¹⁸ Borchgrevink (1995) skriver at det har vært en implisitt og forventet del av feltarbeidet innen antropolog å lære seg språket til sine informanter. Samtidig har det vært en «faglig hemmelighet» at man som antropolog sjelden har hatt tilstrekkelig språkkompetanse til å kunne oppnå den ønskede fortrolighet med den kultur man jobber med. Bruk av tolk har likevel vært sett på med skepsis. Borchgrevink beskrivelse av hvordan tolk kan brukes forsvarlig i antropologisk feltarbeide sammenfaller i stor grad med min egen praksis.

¹⁹ Jeg oppdaget for eksempel tidlig at alle mine rosende eller bekreftende setninger oversatt med et kort «*Khob*» - grovt oversatt fra dari med «bra».

språk har ulike måter å dele inn verden på. Både *oversettelse* og *tolkning* er derfor en nødvendighet og en utfordring. Spesielt det han kaller «*the cultural translation problem*» er viktig for antropologer (Borchgrevink 1995:105). Slik sett gav samarbeidet med tolken fordeler i og med at han var i stand til å kommentere språkets nyanser. Ofte kunne han komme med korte hint og forklaringer til det underliggende meningsinnholdet under samtaler, og vi diskuterte ofte detaljer rundt hvordan vi kunne gjøre samtaleene bedre. Likevel er det sannsynlig at tolken som ung tadjiker med dari som språk og med meg som arbeidsgiver påvirket samtaleene. Borchgrevink (1995:103) viser hvordan antropologer har opplevd at tolkens sosiale posisjon har påvirket deres aksess til ulike informanter. Samtidig er det ikke sikkert at jeg som vestlig militær offiser hadde fått dypere eller bredere aksess med en pashto talende da dette kunne gitt andre utfordringer rundt sosial posisjon og identitet. Det avgjørende punktet vurderte jeg å være at mange av mine møteobjekter hadde tydelige agendaer for å møte meg. Det var sjelden noen som snakket med meg av nysgjerrighet eller kameratskap. Spørsmålet om «jeg snakket med de som ville snakke meg» fremfor at jeg snakket med «de jeg ønsket å snakke med» er relevant men umulig å svare på.

2.3.5 Rammeverk for kunnskapsproduksjon og deltagende observasjon

Boken «*Participant Observation*» av James P. Spradley beskriver en av antropologiens hovedmetoder. Spradley (1980:29) beskriver hvordan valg av prosjekt, valg av etnografiske spørsmål, innhenting av data og etablering av en etnografisk datalogg skjer før analyse av de innsamlede data. Analysen fasiliterer så nye mer fokuserte spørsmål som starter syklusen på ny. På et tidspunkt kan skrivearbeidet med etnografien starte og delvis bidra til ytterligere runder i syklusen. Som metode er dette ikke ulikt grunnlaget for militær kunnskapsproduksjon. Det såkalte «etterretningshjulet» starter også med et behov for kunnskap som så operasjonaliseres til delspørsmål før informasjonsinnhenting starter med ulike metoder og midler. Den innsamlede informasjonen behandles deretter gjennom analyse før svaret gis til oppdragsgiveren. Også her er det normalt at nye spørsmål oppstår gjennom prosessen og at fokuset spisses fortløpende (Forsvaret 2014:128-130). Kunnskapsproduksjonsprosessen fremstår derfor tilstrekkelig lik i det ytre. Hovedforskjellene slik jeg oppfatter dem ligger i motivasjonen og tilgjengelige metoder for innsamling. Antropologien som fag kan ha konkrete ambisjoner om nytte, men er

drevet frem av at kunnskapen som produseres er nyttig i seg selv. I det militære systemet er idealet heller at all kunnskapsproduksjon skal komme utfra konkrete operative behov, og dermed ha mer eller mindre umiddelbar og konkret praktisk anvendbarhet²⁰. Dette kan legge implisitte føringer for bredden og dybden et militært «forskningsprosjekt» kan tillate seg å ha sammenliknet med et tilsvarende vitenskapelig prosjekt. I tillegg er forventningene til distribusjon av kunnskapen ulik. Vitenskapen ønsker bred og åpen tilgjengeliggjøring av kunnskapen, mens det i militær sammenheng ofte er et eksplisitt behov og ønske om at kunnskapen holdes skjernet og kun gjøres tilgjengelig for en smalt definert gruppe.

Deltagende observasjon som konkret innsamlingsmetode fremstår i det ytre som en god beskrivelse av måten jeg opererte på i Ghormach distrikt. Jeg søkte tilstedeværelse og aktiv deltagelse i alle de sammenhenger jeg så som relevante og mulige. Jeg skal nå se litt nærmere på hvordan min praksis oppfyller idealene innen deltagende observasjon som vitenskapelig metode sett i etterpåklokskapens lys. Spradley (1980:53-62) skiller mellom en «vanlig deltager» og en «observerende deltager» i sosiale situasjoner. Der den vanlige deltager inngår i situasjonen og søker å tilpasse seg den som del av sitt daglige virke, så er den observerende deltager en bevisst fremmed i den aktuelle situasjonen selv om han i det ytre ikke nødvendigvis skiller seg ut. Spradley beskriver seks kjennetegn ved den observerende deltager. (1) Dobbelt hensikt. Den deltagende observatør utfører ikke handlinger kun med det eksplisitte formålet med handlingen, men også for å forstå de underliggende lag av mening ved handlingen. (2) Eksplisitt bevissthet. En observerende deltager må være bevisst på alle de sidene ved handlinger og situasjoner som vanlige deltagere normalt filtrerer vekk fra de bevisste tankene. Med andre ord må ingen ting tas for gitt men heller undersøkes eksplisitt som en del av konteksten for handlingen eller situasjonen. (3) Breddefokus. En handling eller en situasjon fremstår oftest for en vanlig deltager som et avgrenset

²⁰Hammersley og Atkinson (2007:209) er eksplisitte på dette: « [...] *the immediate goal of ethnography should be the production of knowledge – rather than, for example, the pursuit of political goals [...]* ». I denne sammenheng er det en viktig forskjell på «politisering» av kunnskap og å bruke kunnskap for å nå politiske (eller militære) mål. Med «politisering» forstår jeg tilpassing av funn og analyse for å passe til en ønsket beslutning eller handlemåte. Se også Betts (2002). Hammersley og Atkinson (2007:209) sitt ideal om at «sannhet» er det eneste målet for forskningen er også et viktig prinsipp innen militær kunnskapsproduksjon selv om denne skal danne grunnlag for politisk handling. For å kunne virke effektivt militært er man avhengig av å forstå de faktiske forhold og ikke forholde seg til en ønskesituasjon.

fenomen. For den observerende deltager må fokuset være bredere. Konteksten blir avgjørende, og deler av handlingen eller situasjonen som for den vanlige deltager fremstår som uten sammenheng til disse må undersøkes. (4) Dobbel bevissthet. Der en vanlig deltager bare trenger å være bevisst sin rolle som deltager må den observerende deltager i tillegg være seg bevisst rollen som observatør. Og videre må man spille aktivt på begge rollene til ulike tider. (5) Introspeksjon. En observerende deltager må aktivt undersøke sin egen opplevelse, også følelsesmessig, av hvordan det er å delta i situasjoner og handlinger. Dette gir subjektiv men verdifull innsikt i den menneskelige opplevelsen og tolkningen av hendelsene. (6) Dokumentasjon. En observerende deltager dokumenterer hendelsene for senere behandling. Av disse kjennetegnene fremstår punktene (1), (4), (5) og (6) som svært gjenkjennelige for måten jeg opererte i Ghormach distrikt. Jeg var bevisst min doble rolle og at mine handlinger hadde mer enn en klangbunn. Jeg dokumenterte alle mine møter grundig, og gjennom introspeksjon ble jeg stadig mer bevisst på punktene (2) og (3). Disse kom derfor gradvis til å bli viktigere for mitt arbeide ettersom syklusen med spissing av spørsmål og ny innsamling gikk sine runder. Men når overskuddet til å observere konteksten først var på plass ble dette en hovedaktivitet for å kunne være en mer effektiv aktør i distriktet. Min rolle som observerende deltager ble altså gradvis mer eksplisitt for meg selv. Spradley (1980:59-62) beskriver ulike grader av deltagelse fra passiv observasjon til full integrasjon. Min rolle endret seg over tid, og er kanskje mest sammenfallende med Spradleys eksempel på en antropolog som tok bussen hver dag til universitetet og først senere besluttet å studere busspassasjerer. På samme måte var jeg allerede en aktør i maktspillet i Ghormach distrikt før jeg forstod betydningen av å innta en observerende deltagers rolle²¹. Alt i alt fremstår rollen jeg hadde som tett opptil Spradleys observerende deltager med en relativt høy grad av deltagelse, men med et militært utilitaristisk fokus fremfor en vitenskapelig motivasjon.

2.3.6 Etske forhold

Som det fremgår over har ikke informasjonsinnhenting vært dimensjonert etter vitenskapsetiske retningslinjer. Det betyr ikke at aktiviteten ikke har vært regulert.

²¹ Jeg var på ingen måte fullt ut integrert i alle sider ved samfunnet, men innen den smalere definerte rammen av det lokalpolitiske maktspillet om distriktsadministrasjonen og sentralmakt vurderer jeg at jeg deltok fullt ut men med de begrensningene statusen og rollen min naturlig hadde.

Militære regelverk, etiske retningslinjer og verdigrunnlag skaper en ramme som ivaretar mange av de samme hensyn. Hammersley og Atkinson (2007:209ff) diskuterer fem ulike aspekter. (1) Informert samtykke (2) Privatlivets fred (3) Skade (4) Utnyttelse og (5) Konsekvenser for senere forskning. For denne oppgaven fremstår informert samtykke som ivaretatt ettersom jeg alltid opptrådte i uniform og representerte ISAF åpent. Den senere bruken av mine opplevelser og observasjoner i denne oppgaven derimot var ikke eksplisitt på det tidspunktet innsamlingen fant sted, hverken for meg eller for andre. Privatlivets fred er mindre åpenbart ivaretatt, men som nevnt over har jeg forsøkt å kun beskrive empiri som jeg må anta var eller er allment kjent i distriktet og derfor må regnes som offentlig. Der anekdoter går utover dette har jeg vurdert dem særlig opp mot dette punktet. Det samme gjelder punkt (3) Skade²². Når det gjelder utnyttelse så er det mindre ryddig. Som vist var min rolle i distriktet å påvirke situasjonen. Jeg *skulle* utnytte informasjonen jeg fikk til fordel for en part i en konflikt. Likevel er det langt fra sikkert at aktiviteten var ensidig utnyttning. En viktig side ved problemstillingen i denne oppgaven er nettopp å undersøke i hvilken grad lokalsamfunnets aktører greide å utnytte myndighetene, meg inkludert, til sin egen fordel. Jeg håper derfor at noen av mine konklusjoner i denne oppgaven kan bidra til å problematisere dette punktet. Når det gjelder punkt (5), så var dette en kontinuerlig bekymring. Ikke i den forstand at jeg misbrukte tillit eller liknende, men jeg var alltid svært bevisst at jeg «lånte» oppdraget i seks måneder, og det ville komme offiserskollegaer fra Norge som måtte overta mitt prosjekt der jeg slapp det. Langsiktighet var derfor et mål selv om det ikke alltid var mulig å ivareta det i alle sammenhenger.

3 Politiske spilleregler, legitimitet og strukturer

Alle menneskelige samfunn har en form for politisk organisasjon og lederskap (Kurtz 2001:3). Politikk handler om hvordan politiske aktører skaper, konkurrerer om og anvender makt for å nå offentlige mål, som (i hvert fall i det ytre) forutsettes å være for det felles beste. Samtidig og ofte mer skjult søkes personlige mål oppnådd på samme måte (Kurtz 2001:21). Swartz, Turner og Tuden (2008:1-6) peker på mange av de samme kjennetegnene ved politiske prosesser: Det er snakk om offentlige fremfor

²² Se for øvrig avsnittet om sikkerhetsgradering.

private forhold som omhandler (offentlige) målsetninger. Dette skjer gjennom en konkurranse om å kunne fordele goder som er knappe og få fordelingen akseptert av fellesskapet. Bruk av makt står sentralt i dette selv om Kurtz (2001:21ff) innrømmer at makt vanskelig kan defineres fullt ut²³. Eriksen (2010:60) beskriver to viktige sider ved begrepet. Aktørperspektivet, med Max Weber som representant, peker på hvordan makt er evnen til å få andre til å gjøre noe de ellers ikke ville ha gjort. Systemperspektivet, med Karl Marx som representant, viser til hvordan selve samfunnets struktur legger forholdene til rette for at maktrelasjoner kan oppstå, vedlikeholdes og endres. Men politisk makt eksisterer ikke på utsiden av de individene som bruker den. Makt er konkret koblet til aktørens kontroll over ressurser. Disse ressursene kan være både fysiske (som penger, land, våpen), sosiale (som respekt, frykt, affeksjon) og idemessige (som definisjonsmakt, begreper) (Kurtz 2001:21ff)²⁴. Som jeg vil drøfte senere er bruken av «ressurs» i denne sammenheng til dels sammenfallende med de ulike formene for kapital Bourdieu (1986) beskriver, men her er det nok å peke på at Bugge (2002) leser Bourdieus begrep om kapital også som makt.

²³ Makt og vold kobles ofte sammen. Vold som fenomen er heller ikke entydig. Vold har et fysisk aspekt som innebærer bruk av styrke for å skade eller ødelegge, men også et metafysisk aspekt ettersom vold innebærer krenkelse av identiteter og etablerte grenser for sosial handling. Krohn-Hansen oppsummerer med å peke på at en voldshandlings umiddelbare virkning er å svekke offerets makt (Krohn-Hansen 1993:55ff). Vold som politisk handling har derfor en instrumentell og en ekspressiv side (Hastrup 2003:312). For å forstå en handling politisk må den undersøkes med tanke på hvordan handlingen kan føre til de fordelene man ønsker å oppnå samtidig som handlingen må vurderes som kommunikasjon til et eller flere publikum. Slik sett kan man skille på politikk som en aktivitet brukt av organiserte grupper for å oppnå spesifikke mål og som en «tilskuersport» (Edelman 1985:5ff). Barth sin beskrivelse av hvordan det kun er en liten gruppe landeiere som utfører politikk på vegne av et større eller mindre antall klienter og allierte i Swat bygger opp om denne observasjonen. Den enkelte gruppes aktivitet omtales gjennom å beskrive lederens handlinger og konflikter beskrives nærmest som dueller mellom individer (Barth 2004:71). For en holistisk tolkning av en politisk voldshandling må derfor perspektivene til utfører, offer og observatør tas hensyn til. Vold uten et publikum vil skade, men er sosialt meningsløs (Schröder & Schmidt 2001:5ff). For at vold skal fungere politisk instrumentelt må den symbolske siden av handlingene føre til legitimitet hos publikummet. Vi kan forutsette at utøver vil bedømme handlingen som legitim mens offeret vil vurdere den som illegitim i de aller fleste tilfeller (Krohn-Hansen 1993:55). Slik legitimitet vil i følge Schröder & Schmidt (2001:8) være avhengig av den spesifikke konteksten for handlingen. Vold som politisk virkemiddel blir altså utført og tolket av historisk og sosialt posisjonerte, tenkende mennesker for konkrete grunner (Schröder & Schmidt 2001:19). Bailey (2001:xii) skriver at ingen politikere er effektive uten å kjenne til reglene som regulerer angrep og forsvar innen sitt domene og derfor hvordan vold kan være en ressurs i sosiale relasjoner (Schröder & Schmidt 2001:19).

²⁴ Hva makten brukes til angår imidlertid ikke definisjonen av begrepet i følge Nicholas (2008:52).

F. G. Bailey (2001) presenterte i boken «*Stratagems and Spoils*» et rammeverk for å analysere politiske strukturer i ulike samfunn²⁵. Politikk kan ifølge Bailey sees på som et spill eller konkurranse. Dette forutsetter at spillerne er enige om et sett regler selv om de er motstandere: Hva spiller man for? Hvordan spiller man? Utfallet må være usikkert i den forstand at alle spillere kan vinne, for uten slike felles regler er det ikke spill men en kamp for å endre spillet og innføre nye regler. Politikk har både offentlige normative regler og private pragmatiske regler. Normative regler beskriver rammene for mulige legitime handlinger. De pragmatiske reglene derimot beskriver hva som sannsynligvis er de mest effektive handlingene. Videre finnes det pragmatiske regler om hvordan man vinner uten juks, men også regler om hvordan man kan jukse uten å bli diskvalifisert (Bailey 2001:5ff). Oppsummert har man regler for å spille og regler for å vinne. Bailey kaller et regelsett som beskriver rettigheter og plikter forbundet med en spesifikk rolle for en politisk struktur. Individuer har sannsynligvis mange roller²⁶, og disse rollene kan virke inn på hverandre og trekke veksler på hverandre (Bailey 2001:10). Bailey beskriver hvordan det kan eksistere rivaliserende politiske strukturer i et samfunn, og hvordan disse strukturene kan forsøke å overta den dominerende posisjonen. Eksistensen av et opposisjonsparti utgjør ikke en rivaliserende politisk struktur. Det må eksistere et alternativt sett med regler for spill og dermed et potensiale for kamp (Bailey 2001:13ff). Spesielt viktig for situasjonen i Ghormach var fraværet av en entydig dominant politisk struktur: Det var ikke umiddelbart forståelig hvilke regler for politisk handling som ble fulgt. For å gjøre de rivaliserende politiske strukturene mer eksplisitte som analytiske kategorier kan legitimitet brukes²⁷. Max Weber (2000:10f) argumenterte med at det er kun tre prinsipielt ulike former for rettferdiggjørelse, eller legitimitetsgrunnlag, for herredømme. Den første formen er tradisjonen der maktforhold er etablert gjennom «*uminnelig hevd og vanemessig innstilling til dens opprettholdelse*». Den andre formen er karismatisk herredømme, der en enkelt person, profet, krigsherre, demagog eller lignende, oppnår herredømme i kraft av sin person.

²⁵ En politisk struktur må ifølge Bailey (2001:19ff) inkludere felles forståelse av (1) hva premien skal være, (2) hvem som kan konkurrere, (3) hvordan kan lagene settes sammen, (4) reglene for hvordan man konkurrerer og (5) hvordan brudd på reglene håndteres.

²⁶ Jeg forstår Baileys bruk av «rolle» som tilsvarende det Eriksen (2010:56) omtaler som status. Jeg har forsøkt å beholde ordbruken i kildene i denne oppgaven, og håper konteksten gjør det tydelig om det er snakk om rollen som status eller som individets utførelse av denne som er avgjørende. Se for øvrig eget avsnitt om Roller, status og lojalitet.

²⁷ Legitimitet baseres på frivillig støtte fremfor maktbruk eller trusler. Slik støtte hviler på de verdier som deles av de som blir påvirket av de politiske målsetningene (Swartz, Turner og Tuden 2008:10).

Den tredje formen er herredømme i kraft av legalitet. Det vil si «*troen på de legale lovers gyldighet og den saklige kompetanse som bygges på rasjonelt oppstilte regler*». Weber er tydelig på at dette er «rene typer» som sjelden eksisterer i slik form. De fleste former for herredømme vil være avarter, overgangsformer eller hybrider. Som vi skal se er det rimelig å se lokalsamfunnet i Ghormach som hovedsakelig organisert etter prinsippene til et tradisjonelt herredømme. Myndighetene trekker primært på legitimitet etter det legale herredømmets prinsipper mens opprørerne i hovedsak er basert på det karismatiske herredømmets prinsipper. Bailey (2001:16) bruker begrepet «*political field*» for å beskrive en situasjon der det ikke eksisterer en felles måte for å regulere konflikter mellom de rivaliserende politiske strukturene i et samfunn. Det er nærliggende å tolke situasjonen i Ghormach som at det eksisterer et slikt «*political field*» i distriktet mellom de to alternative statsmaktene og det tradisjonelle samfunnet. En av konsekvensene av dette er nettopp et væpnet opprør og en voldelig konflikt mellom allianseblokkene av stammer.

Politiske strukturer slik Bailey (2001:144ff) beskriver dem kan være sidestilte eller inngå i andre forhold. Bailey bruker ordet innkapsling om politiske strukturer som opererer innenfor rammen av en annen struktur. Dette kan være en fagforening i rammen av et demokratisk samfunn eller et lokalsamfunn som beholder sine tradisjonelle måter å drive politikk på innenfor en stats territorium. Den politiske strukturen som ligger over og «innkapsler» den andre kaller Bailey «Struktur B», mens den «innkapslede» politiske strukturen kaller han for «Struktur A». Jeg skal i de følgende avsnittene bruke denne analytiske inndelingen for å beskrive de politiske strukturene jeg måtte forholde meg til Ghormach, og som danner rammen, eller miljøet, der hendelsene fant sted. Myndighetene i Kabul blir da «Struktur B» mens de lokale forholdene i Ghormach blir «struktur A». Gitt forutsetningen om at det Taliban-ledede opprøret representerer en alternativ statsmakt vil jeg behandle den som «Struktur B2».

4 Struktur A - Det pashtunske jordbrukssamfunnet Ghormach

Ghormach distrikt ligger nord-vest i Afghanistan og dekker overgangen fra alpine høyfjell i sør til gresskledde småkuperte løss-åser i nord. Distriktet er ca. 2083km² stort, noe som tilsvarer omtrent halvparten av Østfold fylke (Wikipedia 2015). Distriktet grenser mot Turkmenistan i nord, distriktene Almar og Qaisar i øst og Murghab distrikt i

vest. Klimaet er preget av relativt kalde vintre med noen uker snø i året og opp mot 40 varmegrader i sommermånedene. Sentralt i distriktet er en stor elveslette og en elv som går gjennom distriktet fra vest mot øst med mindre elver som bringer smeltevann fra fjellene i sør til områdene rundt. Elvene tørker inn i løpet av våren og distriktet har ikke utbygde irrigasjonsystemer. Sommer og høst er derfor en periode med tørke. Distriktets innbyggere livnærer seg av jordbruk med en avling i året og husdyrhold. Saueflokker på opp mot 50 -100 dyr var ikke uvanlig å observere. Avlingene bestod hovedsakelig av ulike kornsorter men også opiumsvalmuer²⁸. Folk sør i distriktet har best tilgang på vannressursene, mens de beste beiteområdene er nord i distriktet. Samfunnet som helhet er svært utsatt for selv små variasjoner i værforholdene, og veien til hungersnød er kort. Selvbergingsjordbruk slik det praktiseres i Ghormach er preget av fysisk slit i døgnet lyse timer og hvile i mørke. Det brukes i praksis ingen maskiner. Noen har råd til trekkokser eller esler til transport, hvis ikke brukes egen muskelkraft. Elektrisitet og vann i rør er i praksis ukjent, selv om enkelte husholdsoverhoder har solcellepanel eller generator. Dette er de viktige statussymboler i distriktet²⁹. Man produserer for å fø sin familie med lite eller intet overskudd til salg eller bytte. Samtidig gir selvbergingsjordbruk en seighet i samfunnet i følge Barfield (2010:32ff). Folk er ikke avhengig av at samfunnet rundt er stabilt i samme grad som i en markedsøkonomi. Dette bidrar også til at folk er sterkere knyttet sammen med den nærmeste familien da dette i praksis utgjør det eneste sosiale fallnettet for den enkelte. Selvbergingsøkonomi kan også gi den enkelte landsby stor grad av selvstendighet og selvbestemmelse. Mer eller mindre parallelt med elven går «Ringveien», Afghanistans kanskje viktigste nasjonale infrastruktur. Denne veien binder sammen landets store befolkningsentra. I 2009 var veien asfaltert og holdt høy standard i hele lengden med unntak av strekningen gjennom Badghis provinsens nordlige distrikter inkludert Ghormach. Asfaltkanten lå ved distriktsgrensen og veien fortsatte som en hullete og, hvis det regnet, gjørmete kjerrevei. Likevel var det relativt stor trafikk av all typer kjøretøy på veien. Ringveien

²⁸ Både åkre langs hovedveier og små hageflekker inne i mange landsbyer ble utnyttet til denne planten. Ghormach var i følge Ulriksen (2010:5) en stor produsent av opiumsvalmuer i nordvest-afghansk målestokk.

²⁹ Barfield (2010:9) viser til at mange bruker ord som «bibelsk» eller «middelaldersk» om den afghanske landsbygda. Dette er ikke nødvendigvis ment som verdi-utsagn, men kanskje heller en beskrivelse av en del faktiske forhold som ikke har endret seg vesentlig gjennom århundrene. Ikke-mekanisert selvbergingsjordbruk, religionens avgjørende og gjennomgripende rolle i folks liv, byggeskikken med murstein av leire samt tilstedeværelsen av nomader og karavaner. Ghormach i 2009 stemmer godt overens med dette bildet hvis du legger på mobiltelefoner og et begrenset antall kjøretøy.

var en kilde til lokal skattlegging, men dette forutsatte tilgang på myndighetenes eller opprørernes organisasjon. Langs veien fra distriktsgrensen til distriktssenteret Ghormach Bazaar, lå det flere politisjekkpunkter. Disse var i praksis små fort der omtrent ti politimenn bodde året rundt. Distriktssenteret bestod av to handlegater med små boder, noen bolighus og distriktguvernørens administrasjonsbygg med en tilhørende hovedpolitistasjon. Dette anlegget hadde en høy mur rundt hele gårdsplassen med bemannede vaktårn. En kilometer utenfor bazaaren lå den afghanske hærens leir med tilsvarende mur og vaktårn på ruinene av en tidligere sovjetisk base. Annen infrastruktur som helsefasiliteter, skoler eller annet var i praksis fraværende med unntak av flere mobiltelefonmaster fra ulike selskaper. Fra distriktssenteret strakte det seg en elveslette mot sør og en elvedal mot nord. Hoveddelen av befolkningen bodde i landsbyer spredt jevnt utover elvesletta men med en betydelig del langs elva i nord. Ulriksen (2010:4) estimerte befolkningen i distriktet til omtrent 60 000. Distriktets fysiske miljø, infrastruktur og ressursgrunnlag representerer marginale forhold for befolkningen. Kombinasjonen av begrensede ressurser og ulik geografisk fordeling har medført utstrakt rivalisering og maktkamp blant innbyggerne. Rettigheter til jordbruksland, tilgang til vann og beitemarker skaper grunnlag for konflikter som i praksis kan bety liv eller død. Jeg vil omtale disse mulige kildene til konflikt som «konfliktlinjer»³⁰. I tillegg til lokale forhold var kontroll på fordelingen av ressurser utenfra slik som nødhjelp en viktig kilde til rivalisering og konflikt.

4.1 Ghormach som grenseland

På samme måte som det finnes konfliktlinjer mellom innbyggerne i Ghormach finnes det konfliktlinjer mellom befolkningen i Ghormach og deres naboer i øst. Ulriksen (2010:3ff) hevder at den pashtunske migrasjonen til Ghormach på slutten av 1800-tallet fremdeles ligger til grunn for mye av den etniske spenningen i området. Historisk har det vært konflikt mellom Qaisars usbekiske herskere og Ghormach sine pashtunske stammer rundt rettighetene til vann. Viktig i nyere tid er den systematiske nedprioriteringen av pashtunske fremfor andre områder og de sosio-økonomiske

³⁰ Knyttet til disse kildene til konflikt var også spørsmål om ære og prestisje. Når man legger på tilstrømning av hjemvendte flyktninger, sesongarbeidere i Iran og Pakistan og en økende eksponering for media (særlig radio og i økende grad mobiltelefoner) ser vi at distriktet også ble eksponert for impulser langt unna distriktet selv. En videre diskusjon om «modernitet» og hvordan dette får lokale og regionale utslag vil falle utenfor rammen av denne oppgaven. Se for øvrig Englund og Leach (2000) og Moore (2004)

forskjellene dette skaper. Badghis provins, Ghormach inkludert, er en av de mest underutviklede i Afghanistan. Det er kun i distriktene Bala Murghab og Ghormach at pashtunerne er i flertall. Det Tajik og Jamiat³¹ dominerte lederskapet i provinsen har marginalisert pashtunerne i provinsen systematisk, og hverken nød- eller utviklingshjelp har kommet de pashtunske distriktene til gode. Med overføringen av Ghormach distrikt til det usbekisk og Jumbesh³² dominerte Faryab endret ikke situasjonen seg nevneverdig på dette området (Ulriksen 2010:4). Mangelen på et sterkt pashtunsk politisk parti i dette området gjorde denne marginaliseringen vanskelig å bryte og gav opprørsgupper som Taliban mulighet til å vokse. I tillegg representerer grensen mellom Qaisar og Ghormach også grensen mellom nord- og vest Afghanistan med deres innretning mot henholdsvis Mazar-e-Sharif og Herat. Borgerkrig, skiftende allianser og maktkamp mellom krigsherrer har preget naboskapet mellom distriktene og bidratt til mistro og lav tillit mellom etnisitetene³³. Grensen er også en språkgrænse mellom dari og pashto, samt en kulturell grænse mellom det egalitære stammeorienterte pashtunerne og de mer hierarkiske og føydalorienterte usbekere og tadjiker³⁴.

4.2 Sosial organisering

Pashtunerne i Ghormach er organisert etter patrilineære slektskapsbånd. Kjernefamilien er organisert rundt et husholdsoverhode som talsmann og forvalter av familiens ressurser. I mine møter med befolkningen var det vanlig at vi stoppet i utkanten av en landsby, gjorde oss til kjenne og ventet på at husholdsoverhodene skulle få samlet seg og invitere oss inn til møte. Disse fremhevet ofte hvordan de var i slekt med hverandre gjennom familiestrukturere som oftest omtales som stammer. Slik jeg oppfattet det var bevisstheten rundt stammetilhørighet og hvordan den enkelte families interesser var bundet til denne som svært sterk. I praksis var disse båndene styrende for både diskusjonen og husholdsoverhodenes handlinger. Et annet aspekt ved disse

³¹ Jamiat er et av Afghanistans største politiske parti. Det er ofte forbundet med tadjiker.

³² Jumbesh er et av Afghanistans største politiske parti. Det er ofte forbundet med usbekere.

³³ Særlig maktkampen mellom krigsherrene Ismail Khan i vest og Dostum i øst påvirket Ghormach. Ismail Khan dominerte området etter sovjets tilbaketrekning 1992-94. I perioden 1993-1995 søkte befolkningen i Ghormach hjelp av Dostum mot Ismail Khan mens man i nabadistriktet Qaisar søkte hjelp av Ismail Khan mot Dostums menn. Ghormach og Badghis lå så under Dostums innflytelse i 1995 og 1996. I kampen mot Taliban lot Dostum Ismail Khan etablere seg i Bala Murghab og Ghormach inntil en av Dostums menn byttet side til Taliban i 1997 Giustozzi (2009b).

³⁴ Se Azoy (2011) for en innføring i usbekisk samfunn og kulturelle særtrekk.

møtene var hvor egalitære de fremstod. Riktignok fremstod det strengt regulert hvem som fikk plass på teppet vi som oftest satt rundt, og hvem som hadde talerett, men hele landsbyens befolkning møtte ofte opp og hørte på dersom møtet foregikk i friluft. Beslutningsprosessen og konflikthåndtering på landsbynivå og mellom stammer ble i stor grad utført i liknende fora kalt «*Jirga*»³⁵. Prosessene var inkluderende, men det var liten tvil om det interne hierarkiet blant deltakerne. Dette utstrakte lokale selvstyret ble gjenspeilet i de prosessene på distriktsnivå jeg var involvert i. Ghormach fremstår på dette området som et agnatisk samfunn med asefale trekk i tråd med beskrivelsen Fredrik Barth gir av pashtunere i andre deler av Afghanistan (Barth 2008:16ff).

Ordet oftest brukt av den lokalt ansatte tolken om «stamme» var «*Qaum*». *Qaum*, oversatt med «interessefellesskap», kan baseres på mange andre faktorer enn slektskapsbånd. Barfield (2010:18) bruker ordet «*qawm*» om lojalitetsgrupper. Begrepet er fleksibelt og skalerbart. Svaret på hvem som inkluderes kommer an hva hvem som spør, og om hva. Hovedpoenget er at *qawm* krever en persons lojalitet, og dette kan være så restriktivt som egen familie, men i enkelte sammenhenger strekke seg opp på nasjonalt nivå. Coburn (2008) beskriver hvordan også yrkesfellesskap utgjør en *qaum*. Han bruker Barth (1969) for å argumentere for at det er hvordan folk selv opprettholder grenser mellom ulike grupper som gir mening fremfor å tvinge på dem ryddige kategorier utenfra³⁶. Ordet *qaum* ble brukt om stamme i Ghormach, og stammens navn ble brukt som betegnelse på den enkelte *qaum*. Stammer er patrilineære slektsgrupper som hevder en felles stamfar (Barth 2008:16). Denne

³⁵ Ordet oftest brukt i ISAF var «*Shura*». Dette begrepet kommer fra språket dari, og har slik jeg oppfattet det mer religiøse konnotasjoner enn «*Jirga*» har på pashto. Se også Barth (2004:67). Utførelsen slik jeg observerte den var lik i det ytre.

³⁶ En annen form for interessefellesskap i pashtunske rurale områder er «*manteqa*». Bergman (2011:25) beskriver en *Mantiqa* som en gruppe landsbyer samlet gjennom et felles *jirga*. *Manteqaene* Bergman beskriver i Ghormachs nabo-distrikt *Almar* kan være sammensatt av ulike stammer og endog etnisiteter. Barfield (2010:19) oversetter «*manteqa*» med «*shared locality*». Han peker på at umiddelbare naboer, gjerne av ulik etnisitet, har mer til felles enn folk av samme etnisitet i ulike deler av landet. Det er derfor rimelig å se på begrepet som et interessefellesskap basert på geografisk nærhet fremfor andre faktorer. Dette begrepet kom aldri opp i samtalene jeg hadde, men basert på sammensetningen av mange landsbyer i distriktet er slike interessefellesskap sannsynlige også i Ghormach. Barth (2004:22-30) bruker ordet «*khel*» om patrilineære slektsgrupper basert på eierskap av land i Swat. Han peker også på at klienter ofte oppgir slektsgruppen til sin beskytter som sin stamme. Dette kan delvis forklare hvorfor jeg ikke observerte bruken av klienter i Ghormach. Gitt en slik praksis ville jeg ikke hatt mulighet til å skille personer som tilhørte stammens kjerne-slekt og hvem som var klienter og dermed assosierte medlemmer. Jeg anser det imidlertid som sannsynlig at praksisen var vanlig også i Ghormach. Om klientene også var leilendinger er mer usikkert. Jeg vil derfor ikke skille på husholdsoverhoder og beskyttere i denne oppgaven. Det er derfor en mulig feilkilde at jeg ikke er i stand til å skille tilstrekkelig mellom ulike typer relasjoner og dermed ulike typer lojalitetsbånd mellom medlemmer av samme hushold eller stamme.

stamfaren kan ofte ha levd for hundrevis av år siden, og stammene kan inkludere titusener av individer. Det er derfor vanlig at sub-stammer eller klaner³⁷ er mer relevante størrelser i det daglige. I Ghormach var det vanlig å fremheve medlemskap i en av tre stammer. Dette var Zamanzai lokalisert langs ringveien, i dalene mot øst og i distriktssenteret Ghormach Bazaar. Achakzai var lokalisert i sørvest og nordvest, og derfor delt i to geografiske områder av både ringveien og zamanzaienes kjerneområde. I sørøst var Tokhi-stammens kjerneområder. Zamanzai og Achakzai var omtrent jevnstore, mens Tokhi var regnet som den minste³⁸. Dette gjorde at Tokhi ofte kunne avgjøre konflikter ved å inngå i allianser med en av de andre stammene. Barth (2004:104ff) beskriver hvordan det i Swat oppstår et to-parti system av allianser. Dette var gjenkjennelig i Ghormach i 2009 da Achakzaiene i sør var alliert med Tokhi mot Achakzaiene i nord og Zamanzaiene. Kampen om distriktsguvernøren beskrevet i innledningen reflekterte disse stor-alliansene i distriktet. En slik oppdeling i faksjoner er ikke uvanlig i dagens Afghanistan, og kan ofte gi god innsikt i lokalpolitiske forhold og konflikter (TRADOC 2009:10).

Som følge av at stamme og qaum begge er elastiske begrep som endrer seg etter situasjonen det blir brukt i, vil jeg bruke en mindre enhet for sosial inndeling som fremstår som særlig relevant i Ghormach, nemlig husholdet. Barth (2004:23) bruker begrepet «hushold» om alle menn som inngår i en gitt familiegruppe. Basert på mine observasjoner i Ghormach kan også husholdet være en fleksibel størrelse alt etter hvilket mannlig medlem man tar utgangspunkt i. I denne oppgaven vil jeg ta utgangspunkt i husholdsoverhodet, normalt det eldste levende mannlige medlem av familien. Da bli husholdet hans sønner, sønnesønner og eventuelt andre som av ulike årsaker er tatt inn i hans hushold og anerkjenner ham som overhode, inkludert eventuelle brødre, fettere og så videre³⁹. Klienter som har primærlojalitet til

³⁷ Begrepene stamme og klan er omdiskuterte. En utfyllende diskusjon faller utenfor rammen av denne oppgaven. Se Coburn (2008), TRADOC (2009) eller Kurtz (2001).

³⁸ Ifølge Barfield (2010:152) var det folk fra Ghilzai stammekonføderasjonen som ble tvangsflyttet til nord-Afghanistan. Det er derfor mulig at de tre stammene i Ghormach alle regner seg som Ghilzai i tillegg til henholdsvis Achakzai, Zamanzai og Tokhi.

³⁹ Jeg opplevde også at husholdsoverhodet ikke nødvendigvis var gammel. Den eldste mann i familien regnes slik jeg forstod det fra far til sønn, og bare unntaksvis mellom brødre eller andre slektskapsbånd. Her har jeg imidlertid kun få og svake observasjoner å støtte meg på.

husholdsoverhodet vil også inkluderes der det er naturlig⁴⁰. Det er gjennom kontroll av land og klienter at politisk tyngde måles (Barth 2004:67ff). På denne måten fungerer husholdsoverhodet som brennpunkt for politisk makt og lojalitet. Den politiske gruppen blir ikke skarpt definert i størrelse ettersom lojalitet er sterkere jo nærmere lederen man kommer og kan være utvannet ved yttergrensene. Enkelte deler av befolkningen kan derfor befinne seg innenfor påvirkningssfæren til flere politiske aktører slik jeg vil vise senere i teksten. Barth (2004) skriver videre at husholdet som politisk gruppering skapes gjennom lederens handlinger, og en politisk gruppe består av alle de en leder kan mobilisere dersom det oppstår konflikt. Lederens autoritet består derfor i det mandatet han til enhver tid greier å oppnå fra sine støttespillere. Konflikter som involverer interessene til en leders klienter blir således en mulighet til å styrke hans autoritet.

4.3 Allianser, ære og spilleregler

I tillegg til de støttespillerne et husholdsoverhode kan skaffe seg som klienter er det viktig å alliere seg med andre husholdsoverhoder. Barth (2004:104ff) viser hvordan de ulike rammeverkene for politiske roller og handlinger resulterer i et to-blokk system av allianser. Barth definerer allianse som en avtale i form av en politisk kontrakt mellom to aktører om å støtte hverandre med beskyttelsen av deres mange interesser. Allianser kan inngås med hvem som helst, men det er forventet at man er lojal til sin far og sine brødre⁴¹. En alliert forventes å støtte i alle konfliktforhold som måtte oppstå. Det er altså ikke saksavhengig, men relasjonsavhengig. Dersom politisk støtte ikke er nok er de allierte forpliktet til å støtte militært. Lokalt vil det alltid være en av allianseblokkene som er dominant. Dette skulle normalt ha ført til en gradvis erosjon av den svake part inntil denne forsvant. Dette skjer imidlertid ikke da interne konflikter i den dominerende blokken på et gitt tidspunkt gjør det ønskelig å bryte ut og forsøke å overta lederskapet i den svake blokken, integrere sine støttespillere i den og således endre styrkeforholdet til sin fordel. En leder som kan forårsake mobilisering av alliansen på egne vegne viser styrke og får prestisje (Barth 2004:112ff)

⁴⁰ Slik sett ville både begrepene «stamme» og «*qaum*» kunne være dekkende. Samtidig gir dette i kontekst av Ghormach distrikt assosiasjoner til større og mer omfattende sosiale grupper enn det som synes relevant i denne sammenheng.

⁴¹ Et av Barth sine viktige poeng er likevel valgfriheten i alliansepartner (Barth 2004:1f).

Møtene med husholdsoverhodene fremstod ofte som et skuespill der de ulike aktørene kunne utfordre hverandre, og ikke minst ISAF, i et spill om makt og posisjon. Jeg fikk ofte spørsmål av husholdsoverhodene om å forklare sammenhenger og saksforhold. Et typisk eksempel er hvorfor ISAF ikke kunne beseire Taliban på kort tid. Jeg oppfattet slike spørsmål som rene utfordringer for å stadfeste min ære. Bourdieu (1966:202ff) beskriver liknende forhold rundt ære i Kabylske samfunn. Han skriver at en respektabel mann må tillate seg å bli sett i samfunnet, han må la seg bedømme av sine likemenn. Videre viser han at ære kan sees på som en konkurranse om ry som spilles ut i offentlighetens lys. Min verdi som videre samtalepartner og potensiell alliert ble avgjort av både hva jeg sa og måten svaret ble avgitt på. Gode svar, fremlagt på en kraftfull og selvsikker måte gav meg gjennomslag og troverdighet i senere møter. Nøling og usikkerhet kunne medføre at møtet måtte avsluttes før tiden. Ærefull opptreden i disse møtene var avgjørende for de senere relasjoner til husholdsoverhodene og gjennom dem hele landsbyer eller deler av stammer. Slik sett var husholdsoverhodene nøkkelen til å utøve makt i Ghormach. For å påvirke disse mennene måtte jeg oppfattes som en god alliansepartner.

Viktigheten av allianser i Ghormach distrikt er slik jeg opplevde det helt avgjørende. Den afghanske staten er i praksis fraværende og uten betydning for den enkeltes overlevelse. Ghormach kan derfor karakteriseres som et statsløst samfunn⁴² på tross av myndighetenes tilstedeværelse (Barth 2008:19). Ressurstilgang på alle felt, fra matsikkerhet til fysisk sikkerhet, er styrt av familiens og stammens allianser. Evnen til å delta som relevant aktør i det lokale maktspeillet vil avgjøre din tilgang på de livsviktige ressursene slik som vann til avlingen eller beiterettigheter til sauene. Sett i lys av dette er det også lettere å forstå hvorfor lojalitet til stammene har en så fremtredende rolle. Disse utgjør i siste instans et alliansenettverk, en maktbase, men også et sosialt sikkerhetsnett, som kan være avgjørende for om din familie overlever. Dette gjør det også ønskelig om ikke nødvendig at hvert hushold eller allianse på kort varsel kan organisere de våpenføre menn i en form for milits. En slik «*lashgar*»⁴³ vil kunne ivareta husholdets eller stammens interesser med våpen i hånd. Dette kan være 2-3 menn fra

⁴² Nedkvitne 2011:27ff bruker begrepet før-statlig. Begge begrepene omfatter slik jeg forstår dem at det er andre mekanismer enn statsdannelser som regulerer maktbruk i det aktuelle samfunnet.

⁴³ «*Lashkar*» er en pashtunsk «*informal fighting group*» ifølge TRADOC (2009:12). Ordet «*arbakee*» på dari er grovt sett et sammenfallende begrep.

hver familie som har et automatgevær hver og noen rakett-drevne granater på deling. Denne «familiemilitsen» har sin lojalitet til husholdsoverhodet. Den er ikke heltidsansatt som milits, men består av «vanlige menn». Husholdsoverhodet styrer bruken av denne for å oppnå fordeler. Som vi senere skal se så knytter noen sin milits opp til Taliban for våpen og penger, andre sender deler eller hele sin milits til politiet for på den måten å få legitim tilgang til våpen og fordelene av regjeringens tyngde som alliert. Dersom husholdsoverhodet ser gruppens interesser best ivaretatt ved å garantere sikkerheten for et brønnprosjekt i sin landsby, så gjør han det. De samme menn vil kanskje dagen etter delta i et lokalt oppgjør mellom stammeallianser eller landsbyer for uken etter å oppfylle familiens forpliktelser overfor Taliban ved å delta i skatteinnkreving blant sauebønder og nomader. Likevel oppfattet jeg ære som garantisten for at allianser ville bli opprettholdt, ikke trusselen om voldsmakt. Ære er ifølge antropologen Julian Pitt-Rivers en persons verdi i sine egne øyne og samfunnets øyne. Æren vurderes ut fra handlinger, det som er synlig for andre (I Nedkvitne 2011:12ff). I motsetning til det som gir ære står det som medfører skam. Disse to begrepene er med på å skape, formulere og håndheve sosiale normer. Et viktig poeng er at ære både refererer til det kollektive og det individuelle. Individets ære reflekteres på gruppen og gruppens ære reflekteres på individet (Nedkvitne 2011:22). Individet vil derfor forventes å føle lojalitet til denne gruppen. I Ghormach vil dette først og fremst være familien, husholdet og stammen. Frank Henderson Steward omtaler den gruppen som vurderer og blir vurdert med det samme settet av normer og regler i denne sammenheng for æresgruppen (i Nedkvitne 2011:19ff). Erving Goffman (1993:20) beskriver hvordan den enkelte bedømmes på bakgrunn av de sosiale kjennetegnene som fremvises. Personer kan bestå av sammensatte identiteter, statuser og roller⁴⁴, men alle er ikke like viktige til enhver tid. De kan også bestå av elementer som sosialt utelukker hverandre. Goffman bruker derfor skuespillet som bilde på hvordan en person må fremheve eller nedtone ulike sider av seg selv i møte med ulike situasjoner og personer og derigjennom innta ulike roller som på teater. I Ghormach vil derfor ISAF først se en politimann, og bedømme personen etter disse standardene. En lokal innbygger vil derimot først og fremst se den samme personen som «sønn av...» og bedømme handlingene etter dette. Husholdsoverhodenes

⁴⁴ Se eget avsnitt senere i teksten.

behov for å teste meg og min ære kan tolkes i lys av dette: Hvilket sett standarder skal jeg bedømmes etter, hvilke spilleregler følger jeg?⁴⁵

Hvilke spilleregler gjelder så i Ghormach? Jeg tilbrakte ikke lang nok tid i distriktet til å få mer enn en grunnleggende forståelse⁴⁶. Noen elementer synes likevel å være viktige i denne sammenhengen. Å stå for sine ord fremstod som et viktig ideal. Dersom vi har en avtale, en allianse eller liknende blir du vurdert ut fra din evne til å hedre denne⁴⁷. Vil ikke støtte til begge sider i en konflikt i lys av dette prinsippet medføre skam? Som vi skal se senere i teksten er det kanskje nødvendig å undersøke hvem som inkluderes i de aktuelle æresgruppene i en slik situasjon. Et annet viktig prinsipp er gjestfrihet. En vert er forpliktet til å beskytte sine gjester. Denne beskyttelsen gis også til fiender. Dette er et potensielt viktig prinsipp innenfor konfliktløsning ettersom det gir anledning til å starte og gjennomføre forhandlinger med motstandere. Fra Syria skriver Sulayman Khalaf (1990:228ff) om lignende normer. Ettersom en gjest overgir seg fullstendig til sin vert, forplikter denne å gi ham ubetinget beskyttelse. Khalaf kobler dette opp mot hjemmets beskyttede status som ukrenkelig. Dette er gjenkjennelig fra Ghormach. Husholdsoverhoder gav meg garantier ved flere anledninger om at jeg ville være helt trygg mot angrep dersom jeg aksepterte deres invitasjon til landsbyer midt i Taliban-kontrollert område. De la ofte til at de ikke kunne garantere min sikkerhet på veien frem og tilbake ettersom dette var utenfor deres kontroll. Selv om enkelte av disse garantiene nok ville vært vanskelige å utføre i praksis, så gir de uttrykk for en vilje til å etterleve dette prinsippet⁴⁸. Det viser også sammenhengen med det foregående prinsippet, nemlig å kunne stole på en avtale, det å holde ord. Andre observasjoner som underbygger mitt inntrykk av Ghormach som et samfunn regulert av ære inkluderer skjermingen av kvinner fra utenforstående, vektleggingen av indirekte talemåter for å hindre direkte æreskrenkelser og ansvarliggjøring av husholdsoverhoder for handlinger

⁴⁵ Fredrik Barth (1969:15) bruker «spilleregler» i en tilsvarende argumentasjon i hans introduksjon til boken «*Ethnic Groups and Boundaries*». Barth er opptatt av at identifikasjon som del av en etnisitet skapes delvis gjennom å anerkjenne at personen evalueres og bedømmes på bakgrunn av delte kulturelt bestemte kriterier. Med andre ord at spillereglene er de samme.

⁴⁶ Pashtunsk æreskodeks omtales ofte som «Pashtunwali» og omfatter en rekke begrep (Barth 2008:28ff). Jeg vil begrense meg til mine egne observasjoner i denne oppgaven.

⁴⁷ Forholdet mellom ære og å holde sitt ord diskuteres videre i Bourdieu (1966:210).

⁴⁸ Æren krever som minimum at man fremstår som villig til å etterleve prinsippet.

utført av familiemedlemmer. Også her ligger de fleste av mine observasjoner tett opp mot Barth sine beskrivelser av pashtunere⁴⁹.

Den reneste form for tradisjonelt herredømme er ifølge Weber (2000:85ff) det patriarkalske herredømme. Basert på beskrivelsen av husholdsoverhodene i Ghormach ser vi at pashtunsk tradisjon legger grunnlaget for deres plass i samfunnet og deres autoritet. Samfunnsformen i Ghormach kan derfor sies å basere seg på et tradisjonelt herredømme. Samtidig er det i tråd med Barth (2004:1ff) gode muligheter for individer å handle pragmatisk innenfor denne politiske strukturen. Barth (1969:119) kobler også tradisjonen tett sammen med selve kjernen i pashtunsk etnisk identitet. Likevel var ikke denne identiteten lagt grunnlaget for afghansk statsmakt.

5 Struktur B - Den Islamske Republikken Afghanistan

Alliansespillet innebygde «stabile ustabilitet» på lokalnivå har kanskje bidratt til at Afghanistan har hatt et rykte for å være uregjerlig⁵⁰ Men historisk sett har majoriteten av befolkningen og de økonomisk viktigste områdene av landet akseptert statsmakten og bare sjelden gjort opprør. Da det pashtunske Durrani-dynastiet etablerte seg i 1747 bygde de på kongemakttradisjonen fra de tidligere turko-persiske dynastiene. Pashtunske egalitære tradisjoner skaper ikke nødvendigvis stabil kongemakt, og gjennom å basere seg på et annet legitimeringsgrunnlag sikret de at kampen om herredømme og makt ble forbeholdt samfunnets elite. Den historisk sett mest suksessrike form for statsmakt i Afghanistan har vært det Barfield (2010:337ff) kaller «sveitserost-metoden»: De viktigste økonomiske områdene legges under tett statlig kontroll mens utkantområder gis anledning til å styre seg selv så lenge de ikke utfordrer statens overherredømme. Man hersker i teorien overalt, men håndhever det selektivt.

⁴⁹ Et viktig unntak er rollen spesielle religiøse personer har, såkalte helgener (Barth 2008:23). Denne kategorien personer med innflytelse var så vidt jeg observerte fraværende fra distriktet. Religion var viktig, og ble ofte referert, men det fremstod mindre organisert. Kanskje hadde Taliban i praksis adoptert islam som påvirkningsmiddel og sosial arena? Religion i Afghanistan er ikke en ideologi, men en allestedsnærværende måte å leve på. Islam må ikke forklares eller legitimeres, islam er en selvsagt, integrert del av alle livets sider (Barfield 2010:40-41) Slik sett er alle afghanere også islamister ifølge definisjonen Utvik (2011:25) legger til grunn: Religionen skal ligge til grunn for alle samfunnsforhold, og loven skal baseres på Sharia. Alt i alt fremstod utførelsen av religionen i Ghormach som pragmatisk i møte med lokale skikker.

⁵⁰ Eng.: *Ungovernable*.

Herskere i Afghanistan har siden den første anglo-afghanske krigen slitt med legitimiteten dersom de ikke var muslimer eller at de ble styrt av ikke-muslimer (Barfield 2010:227). Den sovjetiske invasjonen til støtte for det afghanske kommunistpartiet endret dermed legitimeringsgrunnlaget for de afghanske myndighetene. I krigen som fulgte ble for første gang hele befolkningen involvert i kampen mot en inntrenger og dette medførte at alle etniske grupper og geografiske regioner ble politisk og militært styrket. Når det kommunistiske regimet falt på begynnelsen av 90-tallet ble resultatet en borgerkrig der krigsherrer⁵¹ med maktbase i et geografisk område eller en etnisitet så muligheten til selv å ta makten i landet. Etter flere år med ødeleggende borgerkrig greide Taliban å ta makten i Kabul i 1996. Talibans regime etablerte Afghanistans første statsmakt med religionen som primære legitimitetsgrunnlag. Den afghanske staten hadde frem til dette satt sekulær lovgiving over både religiøs sharia-lov og tradisjonell sedvane-lov. Statsformen som ble innført etter Talibans fall i 2001 tok opp igjen denne statsmakt-tradisjonen men baserte seg på demokrati fremfor dynastisk rett til makt (Barfield 2010:272). Max Weber (2000:10f) argumenterte med at de tre prinsipielt ulike former for herredømme sjelden eksisterer som rene typer. De fleste former for herredømme vil være avarter, overgangsformer eller hybrider. Myndighetene i Afghanistan er således et godt eksempel på en slik hybrid form. Forfatningen er som Barfield (2010:236) påpeker basert på pashtunsk sekulær statsmakttradisjon med sterke religiøse undertoner⁵². Afghanistans første demokratisk valgte president opplevde imidlertid også det historiske problemet⁵³ der for tett støtte fra utenforstående makter svekket herskerens legitimitet (Barth 2008:99).

⁵¹ Giustozzi definerer krigsherrer i afghansk kontekst i boken «*Empires of Mud*» (2009b:3ff). Media bruker som regel begrepet med negative konnotasjoner, gjerne som motkraft til myndighetenes makt. Giustozzi peker på begrepets bruk i Kina tidlig på 1900-tallet og i middelalderens Europa der en utydelig definert kategori lokale ledere baserte sin makt på militær makt og føydale lojalitetsbånd basert på betaling. Disse fungerte ofte som sentralmaktens noe tvetydige representant, men ble selvstendige herskere når sentralmakten gikk under. Giustozzi fremhever følgende kjennetegn: (1) Karismatisk militær leder som kan etablere voldsmonopol i et gitt område. (2) Liten eller ingen politisk legitimitet. (3) Utøver arvelig overførbar makt over et område med svak eller ingen sentralmakt. Det er nettopp fraværet av politisk legitimitet og vektleggingen av militær legitimitet som definerer en Krigsherre.

⁵² Dagens regime viser til grunnloven fra 1964 som krever at alle lover må være i tråd med islam (Barfield 2005:236).

⁵³ Se for eksempel oppslag i Spiegel Online (2011) eller VG (2011).

5.1 Myndighetene i Ghormach

Før Ghormach ble overført til Faryab provins 1. januar 2009 var provinsmyndighetene i Badghis ikke i stand til å følge opp distriktet. Ringveien var ufremkommelig og opprørerne i Murghab kontrollerte området. Samtidig var ISAF i Faryab bekymret for at opprøret skulle spres mot øst med en sikker base i Ghormach⁵⁴. Myndighetene i Faryab provins bestod nærmest utelukkende av usbekere og tadjiker, og disse var skeptiske til å få ansvar for et pashtunsk distrikt der de ikke hadde etablerte personlige nettverk. Myndighetene i Ghormach hadde altså vært alene⁵⁵ i lang tid. Øverste myndighetsperson i distriktet var distriktsguvernøren. Han var utpekt fra Kabul gjennom provinsguvernøren. Guvernørstillingen var en viktig posisjon å kontrollere for lokale stormenn. Guvernøren var både det koordinerende leddet for sikkerhetsstyrkene og den formelle inngangsporten til forhandlinger med sentrale myndigheter om tildeling av nød- og utviklingshjelp. Pashtunske ledes autoritet består i det mandatet de til enhver tid greier å oppnå fra sine støttespillere og innflytelse over interessene til en leders klienter blir således en mulighet til å styrke sin autoritet (Barth 2004:67ff). Kontrollen over myndighetsapparatet i Ghormach kan tolkes inn i en slik ramme. Vinteren 2009 var befolkningen i distriktet delvis avhengige av nødhjelp i form av korn. Barth (2004:78ff) beskriver nettopp refordeling av korn som en viktig kilde til politisk makt blant pashtunere i Swat. Verden deles inn i «sultne og mette menn», der de «mette menn» har overskudd å dele for å skaffe seg klienter. Barth beskriver videre hvordan en leder under press heller øker enn reduserer gjestfriheten for å sikre seg en sterkest mulig maktbase. Kontrollen over distribusjonen av nødhjelp kan derfor ha vært en betydelig kilde til makt i Ghormach. I teorien hadde guvernøren representanter fra alle ministerier å støtte seg på i administrasjonen av distriktet. Realiteten var at ingen av disse stillingene var besatt⁵⁶. Utover en personlig assistent var derfor den nærmeste støttespilleren guvernøren hadde sjefen for distriktsrådet. Som jeg har beskrevet tidligere var ikke dette forholdet spesielt hjertelig våren 2009. For viktige tjenester som

⁵⁴ For at ISAF skulle kunne påvirke Ghormach militært fra Faryab måtte distriktet overføres ikke bare sivilt mellom provinser men også militært mellom to regionale kommandoer i ISAF.

⁵⁵ Fysisk avskåret fra vest i Badghis og psykologisk og sosialt avskåret fra øst i Faryab.

⁵⁶ Jeg fikk aldri klarhet i om stillingene var besatt men at ingen møtte opp eller om stillingene var vakante.

juridisk hjelp måtte man til Maimanah en dagsreise unna⁵⁷. Sikkerhetsstyrkene⁵⁸ utgjorde resten av myndighetenes tilstedeværelse. Øverst på rangstigen stod den afghanske hæren⁵⁹. Et kompani var permanent stasjonert utenfor distriktssentret. Kompaniet bestod av soldater fra alle deler av landet og var ledet av en pashtunsk yrkesoffiser med svært lang erfaring⁶⁰. Hærens fremferd var etter afghansk standard profesjonell, og tjenesten ble utført med integritet og disiplin. Kompanisjefen lot seg ikke påvirke unødige av de lokale maktkampene. En viktig begrensning var at kompanisjefen i liten grad kunne utføre operasjoner på egen hånd da han var avhengig av godkjenning fra bataljonssjefen i Maimanah. Etter Hæren på rangstigen kom det føderale politiet representert ved «01-Standby Police» sitt 4. kompani. Disse bemannet i all hovedsak statiske kontrollposter langs ringveien og ved bazaaren. Dette var i praksis små fort på toppen av ås-rygger og langs ringveien med liten evne til annet enn observasjon av landskapet. Personellet forlot sjelden disse posisjonene, og ble sjelden eller aldri sett på patruljer blant befolkningen for øvrig. Som beskrevet tidligere skulle kompaniet være rekruttert fra andre deler av landet, men bestod av lokale menn med lojalitetsbånd til ett og samme hushold. Om det føderale politiet hadde lojalitetsproblemer, så hadde det regulære politiet⁶¹ også sitt å stri med. Denne styrken skulle i motsetning til det føderale politiet være lokalt forankret. Men ettersom rekrutteringsarbeidet ikke hadde hatt særlig suksess bestod det paradoksalt nok av en stor andel usbekere og tadjiker rekruttert fra andre deler av nord-Afghanistan. Gitt den historiske rivaliseringen mellom folkegruppene hadde derfor politistyrken lav troverdighet, legitimitet og motivasjon. Også politiet holdt seg i ro på stasjonen og kontrollpostene langs hovedveien. Lavest i statushierarkiet blant sikkerhetsstyrkene var grensepolitiet⁶². Dette var også en lokalt rekruttert føderal styrke med oppgaven å forhindre smugling over grensen mellom Afghanistan og Turkmenistan. Styrken hadde

⁵⁷ Ghormach hadde imidlertid en postmester. Dette var et husholdsoverhode som hadde fått tildelt en ny rød pick-up av myndighetene og som stadig ble sett på veiene rundt omkring i distriktet. Om dette involverte ombæring av post valgte jeg aldri å spørre om.

⁵⁸ Eng.: *Afghan National Security Forces* (ANSF).

⁵⁹ Eng.: *Afghan National Army* (ANA).

⁶⁰ Kompanisjefen hadde siden 80-tallet hatt russiske, amerikanske, latviske og tsjekkiske mentorer før han i løpet av våren fikk nordmenn som rådgivere. Kompanisjefen moret seg ofte med å lure meg og andre utlendinger ut på glattisen med spørsmål som «hva er den egentlige forskjellen mellom dere og russerne». Han kom også med korte konsise kulturelle observasjoner som «forskjellen på nordmenn og amerikanere er at dere vet når dere skal holde kjøft».

⁶¹ Eng.: *Afghan National Police* (ANP)

⁶² Eng.: *Afghan Border Police* (ABP)

færrest ressurser og rekrutter. De var i praksis bundet til sine isolerte sjekkpunkter i ødemarken eller på fjelltopper med fiendtlige landsbyer rundt. Myndighetenes tilstedeværelse i Ghormach var med andre ord svak og utsatt for byråkrati og rivalisering mellom folkegrupper⁶³. I tillegg var kontroll over guvernørstillingen potensielt viktig for den lokale maktkampen i distriktet, men ikke som representant for en legitim sentralmakt. Alt dette bidro sannsynligvis til at alternativer til den afghanske staten var en mulighet i Ghormach.

6 Struktur B2 - Det Taliban-ledede opprøret

Taliban var på mange måter et ektefødt barn av den sovjetiske invasjonen og den påfølgende borgerkrigen⁶⁴. Det store antallet flyktninger i Pakistan kombinert med at ingen enkelt krigsherre greide å skape sikkerhet og stabilitet skapte midt på 90-tallet forutsetning for en bevegelse ledet av pashtunske religiøse ledere som ønsket å opprette en religiøs stat basert på salafisme⁶⁵. Rekrutteringen skjedde blant tidligere studenter ved deobandi-madrasaer⁶⁶ i Pakistan. Disse skolene hadde utdannet store mengder flyktninger fra Afghanistan som ikke kjente til annet enn livet i flyktningeleirer. Svært mange av medlemmene i Taliban hadde derfor ikke førstehånds kjennskap til hverken Afghanistan eller livet på den afghanske landsbygda. Det tradisjonelle samfunnet var i praksis ukjent for dem (Barfield 2010:255ff). Talibans religiøse ideologi virket derfor fremmed for mange i Afghanistan⁶⁷. Taliban vant likevel mange tilhengere basert på sin «lov og orden-plattform». For de fleste i Afghanistan var stabilitet viktigere enn ideologi og Taliban kunne levere en forutsigbar, om enn streng sikkerhet til de

⁶³ I hvilken grad ISAF i seg selv bidro til myndighetenes arbeid i distriktet er et interessant forskningsspørsmål. Dette faller imidlertid utenfor rammen av denne oppgaven. Mitt personlige inntrykk var at jeg i praksis var «nok en mulig alliert». Drøftingen senere vil forhåpentligvis kaste lys over noen av disse forholdene. I denne oppgaven har jeg valgt å behandle ISAF som en del av myndighetene og det totale tilfanget av sikkerhetsstyrker disse hadde tilgjengelig.

⁶⁴ For en mer komplett historisk gjennomgang av Taliban som organisasjon fra opprettelsen til 2000 se Rashid (2000). For en gjennomgang av tiden mellom 2001 og 2009 se Giustozzi (2008) og (2009a).

⁶⁵ Salafister ønsker seg tilbake til et mønster-samfunn slik de opprinnelige muslimske samfunnene var på profetens tid. Ordet er utledet av «de fromme forfedrene» (Utvik 2011:47).

⁶⁶ Deobandi er en konservativ retning innen islam som særlig vektlegger de religiøse lovene, men også hvordan disse skal tolkes i dagens virkelighet. Talibans tolkning av deobandi var en ekstrem utgave av retningen (Rashid 2000:88). Madrasa er en religiøs skole.

⁶⁷ Eksempler på ulikheter kan være de afghanske islamske skikkene som å sette flagg på martyrenes graver og å gjennomføre pilegrimsreiser til helgenalter for å sikre fertilitet eller kurere sykdom. Bruk av amuletter mot det onde øyets påvirkning på spebarn og husdyr er utbredt. Kritikken mot slik praksis avfeies med at siden afghansk islam er den «riktige» islam kan slik praksis umulig være mot islamske prinsipper (Barfield 2010:42). Særlig dyrkingen av martyrer og bruken av helgenalter var utbredt i Ghormach.

borgerkrigsherjede områdene. Rekrutteringen til Taliban ble også lettere av at Jihad⁶⁸ var blitt en idealisert aktivitet for unge menn som hadde vokst opp med slike forbilder gjennom kampen mot Sovjet (Barfield 2005:229). Talibans fall og det internasjonale samfunnets ankomst resulterte ikke i en folkereisning under våpen slik sovjets invasjon medførte, men optimismen i 2002 ble gradvis snudd ettersom det ble klart at det internasjonale samfunnets fokus rettet seg mer og mer mot Irak. Håpet om å bygge et stabilt Afghanistan med full støtte utenfra brast, og kombinert med en gryende misnøye med det nye regimet i Kabul skapte det forutsetningene for at Taliban kunne starte sitt opprør fra sikre baser i Pakistan (Giustozzi 2008:11ff). Taliban gjenoppstod for fullt i løpet av 2006 med en endret ideologi som vektla gudfryktig nasjonalisme mer enn ren islamisme. De spilte tungt på narrativet om at Kabul-regimet og det internasjonale samfunnet ønsket å påtvinge folk fremmede verdier. Særlig på landsbygda var dette effektivt (Barfield 2010:327). I det rurale, etniske grenselandet Ghormach lå forholdene til rette for rekruttering til opprøret.

6.1 Opprøret i Ghormach

Giustozzi (2009a:214) hevder at Talibans innflytelse fortsatte i Bala Murghab og Ghormach etter regimets fall i 2001. Om Taliban noen gang forlot Ghormach er sannsynligvis også et spørsmål om definisjoner. Da norske soldater overtok PRT Maimanah i 2005 var hovedutfordringene man så knyttet til krigsherrene fra borgerkrigstiden. I løpet av 2006 dukket det likevel opp tydelige tegn på at situasjonen var i ferd med å endre seg⁶⁹. Samtidig var det ikke entydig hvilken type aktør man stod overfor i Ghormach. Om det var et gjenoppstått Taliban, lokale kriminelle eller krigsherre-militser var lenge uklart (Aftenposten 2011). I 2007 så ISAF seg nødt til å gjennomføre den første større operasjon inn i Ghormach, etterfulgt av flere større

⁶⁸ Jihad betyr kamp eller strev; en innsats for å leve etter islam. Dette kan innebære og blir ofte brukt om væpnet forsvar eller kamp for islam (Esposito 1998:254). Barfield (2005:217-218) beskriver to historiske måter islam har vært brukt for å samle militær slagkraft i Afghanistan. Den første baserte seg på å slå tilbake en fremmed invaderende makt, gjerne ikke-muslimer. Denne statlig godkjente måten å samle rivaliserende stammer på var sjelden religiøst ledet, kun legitimert for å forsvare statens territorium. Den andre metoden baserte seg mer på religiøst, ofte karismatisk, lederskap og rettet seg oftest mot sentralmakten selv. Denne andre metoden skapte den historiske presedens for Talibans vei til makten. Talibans ledere var nesten alltid karismatiske religiøse ledere. Deres lave sosiale status var paradoksalt nok en fordel da deres suksess derfor virket forhåndsbestemt.

⁶⁹ Denne utviklingen skjedde i store deler av Afghanistan. Særlig kjent er britiske soldaters møte med Helmand i 2006. Ledwidge (2011) og Southby-Tailyour (2008) er henholdsvis en kritisk og en populær fremstilling av dette.

operasjoner de påfølgende år⁷⁰. Ulriksen (2010:5) hevder at mesteparten av volden i Ghormach kun er løst koblet til det Taliban-ledede nasjonale opprøret. Han fremhever lokale feider, kamp mellom nye og gamle maktstrukturer og kontroll over narkotikaproduksjon og distribusjon. Organisert kriminalitet slik den beskrives av Fahsing og Gottschalk (2008) har flere likhetstrekk med Taliban som regional organisasjon og som lokal aktivitet⁷¹. Fahsing og Gottschalk åpner også for at organisasjoner med ideelle eller politiske mål kan betegnes som kriminelle organisasjoner. I så fall er det en glidende overgang mellom kriminelle organisasjoner, terrororganisasjoner og opprørsbevegelser. Opprør er et relativt verdi-nøytralt begrep som innebærer organisert voldelig motstand mot en regjering eller de sittende myndighetene (Wilkinson 2011:10). Terrorisme derimot har ofte en verdi-ladet definisjon som gjerne reflekterer hvordan et samfunn ser på aktiviteten⁷². Det er derfor vektingen av definisjoner, mål og virkemidler i forhold til hverandre som avgjør hvordan man definerer den myndighetsfiendtlige aktiviteten i distriktet. Ulriksen (2010:5) peker også på at minst to grupper som begge hevdet å være Taliban sloss mot hverandre i Ghormach distrikt. Jeg har tidligere beskrevet hvordan husholdet og stammen har en egen milits, og i forlengelsen av de lokale maktkampene og alliansespillet er det derfor ikke utenkelig at to grupper som begge hevdet å være Taliban kunne komme i kamp på vegne av hver sin stammeallianse. Mitt inntrykk var at det eksisterte et reelt politisk motivert opprør i Ghormach ledet av ideologisk motiverte ledere som ønsket en sterk knytning mot det sentrale Taliban. Dette utelukker ikke, som jeg vil beskrive senere, at merkelappen Taliban ble brukt som dekke for personlig vinning eller andre formål.

⁷⁰ Operasjon Hare Kate Yolo II (2007) og Operasjon Karez (2008) ble slått stort opp i norsk presse (Aftenposten 2007 og VG 2008). Operasjon Vanguard Viper (2009) er beskrevet av Stensønnes (2012). Selv om operasjonene hadde flere ulike målsetninger fremstår de i hovedsak som militære offensiver.

⁷¹ Fahsing og Gottschalk (2008:50-59) bruker et helt kapittel i sin bok «Kriminelle Organisasjoner» på å drøfte ulike definisjoner. Den Europeiske Union (EU) har elleve punkter: (1) Samarbeid mellom mer enn 2 personer. (2) Hver person har egne tildelte oppgaver. (3) Aktiviteten varer over tid. (4) Det er en form for disiplin eller kontroll. (5) Alvorlig kriminelle handlinger er gjennomført. (6) Internasjonal virksomhet. (7) Bruk av vold og trusler. (8) Bruk av kommersielle eller forretningsmessige strukturer. (9) Hvitvasking. (10) Utøvelse av innflytelse på politikk, media, offentlig forvaltning, rettsmyndigheter eller økonomi. (11) Styrt av målsetting om vinning eller makt.

⁷² Kriminalitet er et politianliggende, mens militære angrep utløser et mer omfattende sett med virkemidler og andre juridiske betingelser. Wilkinson (2011:4) peker på at terrorisme: (1) Har til hensikt å skape en tilstand av frykt. (2) Har andre enn ofrene som hovedpublikum. (3) Involverer tilfeldige eller symbolske mål, ofte sivile. (4) Oppfattes i samfunnet som ekstraordinær aktivitet. (5) Brukes hovedsakelig for å påvirke politisk handling. I tråd med dette er det hensiktsmessig å omtale den myndighetsfiendtlige aktiviteten i Ghormach som opprør dersom den er i hovedsak motivert av det ideologiske Taliban eller av andre politiske saker.

Opprørerne i Ghormach fremstod som lokale militser med lokalt lederskap inspirert av det sentrale Taliban gjennom agitatorer med en fortid i distriktet eller utenfra. Merkelappen «Taliban» er derfor nyttig i noen sammenhenger, irrelevant i andre sammenhenger og den kan endre seg over tid⁷³. Uavhengig av merkelapp eksisterte det fra 2007 en væpnet trussel mot myndighetene i Ghormach som ikke lot seg slå militært gjennom flere store operasjoner.

Giustozzi (2009a:222-223) beskriver hvordan Ghormach sitt nabolandsbydistrikt i vest, Bala Murghab, aldri ble påvirket av militære operasjoner. Distriktet utviklet seg derfor til en sikker base for ekspansjon og påvirkning inn i Ghormach og videre til Faryab provins. Allerede i 2006 kan Taliban agitatorer⁷⁴ eller sympatisører ha funnet Ghormach mottakelig for påvirkning. For å gjøre spredningen av opprøret forståelig for meg selv opererte jeg med følgende forenklete arbeidshypotese i 2009⁷⁵:

«En tidligere leder i det lokale Taliban reiser tilbake til distriktet en gang i 2006. Han besøker en landsby han tidligere hadde sterke lojalitetsbånd til gjennom allianser eller stammetilhørighet. Han får husly, mat og en velkomst som seg hør og bør blant gamle venner. I løpet av besøket nevner han kanskje at Taliban fremdeles er sterke og snart vil etablere seg på nytt i nærområdet. Gjesten kan kanskje bidra med penger, våpen eller andre ressurser til landsbyen dersom det viser seg at de «egentlig» støtter Taliban fremdeles. Verten ser at dette vil være fornuftig og erklærer sin støtte til Taliban. I bytte mot å huse gjesten og hans følge, kanskje eskortere ham med et par mann eller introdusere ham til viktige naboer så får verten økt makt og prestisje. Kanskje verten med de nye ressursene kan hevde sin rett over et stykke beiteland som landsbyen har mistet til nabolandsbyen. Kanskje kan han få et bedre gifte til sine sønner og døtre. Uansett har han gjennom å erklære seg som Taliban fått noen konkrete fordeler i lokalsamfunnet. De

⁷³ Min tilnærming til spørsmålet om dette var «Taliban» eller «lokale kriminelle» var og er pragmatisk. Dette kan sees på som analogt til Barfield (2010:21) sin praktiske regel for etnisitet i afghansk sammenheng: «Hvis noen sier de er det, og naboene behandler dem som det, så er de det». Et annet interessant spørsmål er om ISAF var bundet til å produsere subjektene «opprørere» som følge av vår kunnskap om opprørsbekjempelse (eng.: *Counter Insurgency* – COIN). Følger vi Foucault (i McHoul og Grace 1993:91) sitt begrep om diskurs som kunnskapsfelt vil også opprørerne være bundet til å produsere ISAF som fremmede okkupanter. Begge de alternative statsmaktene er således bundet av sine egne kunnskapsområder – diskurser – til å kategorisere en rekke ulike fenomener inn i kjente begreper.

⁷⁴ Krigere fra andre deler av Afghanistan var derimot tilsynelatende fraværende i Ghormach. Giustozzi (2009a:225) beskriver hvordan andre deler av vest-Afghanistan opplevde dette men Giustozzi og Reuter (2010) peker på fraværet av fremmede krigere i Ghormach. Dette er i tråd med mine observasjoner.

⁷⁵ Denne arbeidshypotesen ble aldri tilbakevist under mitt opphold i distriktet. Drøftingen mot slutten av denne oppgaven vil nyansere bildet noe.

nærliggende landsbyene registrerer snart at den lokale maktbalansen har tippet i vertens favør. For å gjenopprette maktbalansen erklærer kanskje to av nabolandsbyene seg også som Taliban. De mottar derfor også et par våpen og litt penger fra den tidligere Taliban-kommandanten. Med sin nye status vil disse kunne hevde seg igjen og få samme gjennomslag i lokalpolitikken som før. Ettersom flere og flere erklærer sin støtte vil det være nærmest obligatorisk å uttrykke støtte til Taliban for å kunne påvirke sin egen livssituasjon i dette området».

Resultatet av en slik spredning er at hver stamme har «sine» Taliban. Eller mer presist, hver familie, landsby, stamme, allianse eller annet relevant sosialt organiseringsnivå har sine våpenføre menn tilgjengelige for de ideologisk motiverte Taliban-kommandantene. Disse gruppene med våpenføre menn kan derfor operere under ulike merkelapper i ulike sammenhenger. En dag kan de være landsbyens vaktstyrke, før de neste dag eskorterer en lastebil på vegne av Taliban. Dette tilsynelatende enkle rammeverket kan skape komplekse samspill i møtet med de ulike aktørene, alliansene og individuelle målsetningene og lojalitetene til menneskene i Ghormach. Ettersom spredningen av Talibans innflytelse sannsynligvis foregikk gjennom å utnytte eksisterende strukturerer i det tradisjonelle samfunnet, så medførte det at det var «ulike måter å være Taliban på» i distriktet. I mine møter med lokale ledere var det ofte snakk om «tre typer Taliban»⁷⁶:

Den første og kanskje mest kjente typen Taliban består av personer som ønsker å re-etablere et religiøst fundamentalistisk styre. Dette fremstod som den tallmessige minste, men kanskje mest aktive, gruppen i Ghormach. Mullah Ghazi kan eksemplifisere denne typen opprører. Ghazi var blant de mest fremtredende og aktive lederne blant Zamanzai-taliban. Han ble omtalt med respekt, ikke basert på ære, men heller på frykt. Mullah Ghazi ble tidlig spurt av de eldre i Zamanzai-stammen om han kunne opprette «deres» Taliban som motvekt til de andre stammenes milits. På dette tidspunktet hadde han vært koranskolelærer i en mindre landsby øst i distriktet. Mullah Ghazi tok åpenbart oppgaven svært seriøst, og det varte ikke lenge før han ble vanskelig å styre for «oppdragsgiverne» blant de eldre i Zamanzai-stammen. Ghazi begynte å stille motkrav om støtte og aktivitet. I praksis ble han Taliban først og deretter Zamanzai. På det

⁷⁶ Dette rammeverket ble først lansert for meg av distriktsguvernøren Wali, og viste seg fruktbart i mitt arbeid med å forstå situasjonen på tross av (eller på grunn av) den enkle inndelingen.

tidspunktet jeg var i distriktet opererte Ghazi med en omreisende Taliban-styrke som ble huset i ulike landsbyer der det passet seg. Slik oppførsel truet husholdsoverhodene i Zamanzai-stammen sitt ressurs- og maktgrunnlag, og våren 2009 fremstod det som om ingen «hadde ansvaret for ham» lenger. Ghazi representerer slik sett en person som tok til seg ideologi eller muligheten som bød seg til å frigjøre seg fra sin plass i det tradisjonelle samfunnet og skape sin egen skjebne. Ghazi tok senere tittelen Maulawi. Religiøs legitimitet fremstod altså som viktig for ham.

Neste gruppe er motivert av økonomisk vinning og/eller makt og sosial posisjon samtidig som de ikke kan oppnå det i samme grad gjennom det tradisjonelle samfunnet av ulike grunner. Dette er mennesker som tjener til livets opphold på måter som i vårt samfunn ville bli ansett som kriminelt. Disse får økonomisk støtte og legitimitet gjennom Taliban ved å utføre handlinger enten på ordre fra det fundamentalistiske lederskapet eller selvstendige operasjoner som de tror vil medføre støtte fra Taliban. Denne gruppen innebefatter alt fra enkeltpersoner, som får noen hundre dollar for å plassere ut veibomber, til det som norske medier ofte omtalte som krigsherrer. Også opiumsproduksjon kan være en del av dette. Individuer med ønske om personlig rikdom, spenning eller sosial posisjon kan finne veien til Taliban gjennom denne gruppen. De er likevel ikke så tett knyttet til Talibans grunnleggende verdier og målsetninger at de ikke kan bytte side dersom det tjener deres personlige ambisjoner. En leder som kan opprettholde sin sosiale posisjon og mulighet til økonomisk gevinst som politisjef vil kunne bytte ut legitimiteten fra Taliban med legitimitet gjennom regjeringen slik Wakdar gjorde det. Flere husholdsoverhoder falt etter min vurdering inn under denne kategorien.

Den tredje gruppen Taliban er etter min oppfatning den viktigste og tallmessig største gruppen. Dette er mennesker som har alliert seg med Taliban for å sikre sitt eget hushold. Dette kan enten være for å hindre uforholdsmessig stor beskatning⁷⁷, tap av beiterettigheter eller regelrette plyndringstokter av rivaliserende husholdsoverhoder eller det kan være for å sikre seg innflytelse i lokalpolitikken. Denne gruppen har kanskje visse oppfatninger om at pashtunerne burde dominere i afghansk politikk eller på generelt grunnlag sympatisere med kravet om at utenlandske styrker burde dra

⁷⁷ Enten beskatning fra Taliban selv eller fra myndighetene.

hjem. De setter likevel sikkerheten til sin egen familie og stamme høyere enn Talibans ideologi. De er med andre ord Taliban kun fordi det er den mest fornuftige alliansen slik situasjonen i distriktet er nå.

6.2 Alternativ statsmakt gjennom skyggestrukturer

Taliban er langt på vei beskrevet som en militær organisasjon. Men som McCormick (i Dyke og Crisafuli 2006) hevder er vold sjelden hovedaktivitet for å oppnå suksess i opprør. Viktigere er å styrke båndene til befolkningen og kutte tilsvarende bånd til myndighetene. Dette krever alternativer til myndighetenes strukturer. Giustozzi og Reuter (2010) beskriver hvordan Taliban organiserer seg lokalt gjennom å opprette en skyggestruktur til myndighetene med egen guvernør, rettssystem og skatteinnkreving. Skyggeadministrasjonens oppgaver er å ta politiske beslutninger lokalt, drive meglings i lokale konflikter og promotere Taliban i lokale fora. Skyggeguvernøren har også ansvar for lokal rekruttering og militær eskalering. Den enkelte skyggestruktur har således vide fullmakter. Giustozzi m.fl. (2012) vektlegger i den sammenheng Taliban-lederskapets behov for kontrollmekanismer. Siden 2006 har det sentrale lederskapet i Taliban for eksempel utgitt praktiske retningslinjer for utførelsen av opprøret⁷⁸. I 2009 eksisterte det altså en form for byråkrati i Talibans ledelse som forsøkte å feste grepet om sin egen organisasjon på lokalnivået (Naval Postgraduate School 2009). Skyggedomstolene Giustozzi m.fl. (2012) beskriver inngår i et slikt proto-byråkrati på landsbygda. Nærhet til lokalsamfunnet og stor grad av selvstendighet gjør skyggestrukturen ofte mer smidig og lydhør overfor lokalbefolkningens umiddelbare behov enn myndighetene. Særlig gjelder dette dømming i juridiske tvister (TRADOC 2009:21). For provinser som Faryab er dette særlig aktuelt da det pashtunske Ghormach er avhengig av det usbekisk og tadsjikisk dominerte Maimanah for myndighetsutøvelse. Lokale talibanledere i Ghormach smykket seg med tittelen skyggeguvernør, og det fremstod som om det ble utkjempet en kamp om prestisjen denne tittelen gav på samme måte som for distriktsguvernør-stillingen. Giustozzi (2012) viser hvordan enkelte deler av en skyggestruktur ble forsøkt implementert i Ghormach i 2010. Følger vi McCormick (i Dyke og Crisafuli 2006) sin argumentasjon vil etableringen og vedlikeholdet av en slik skyggestruktur være

⁷⁸ Disse reglene, som ble kjent som «*Layeha*», omhandler praktiske forordninger om logistikk, trening og utdanning samt organisasjon i tillegg til forbud og påbud (Naval Postgraduate School 2009).

hovedaktiviteten til de Taliban-lojale lederne av opprøret. Det er altså belegg for å hevde at det Taliban-ledede opprøret forsøkte å organisere seg som en alternativ statsmakt fremfor å kun bekjempe myndighetene og holde statsmakten ute av lokalsamfunnet.

Som det fremgår av diskusjonen over var det sannsynligvis stor variasjon internt i det Taliban-ledede opprøret i Ghormach med tanke på motivasjon og bakgrunn. De ideologisk motiverte Taliban kan imidlertid sammenliknes med de historiske «*mad mullahs*» (Barfield 2010:257f) som karismatiske ledere i krig. De har gjerne en religiøs overbevisning og kan ha gode tategaver. Ghazis beskjedne bakgrunn som landsby-mullah og vilje til å bryte med egen stamme viser en kompromissløshet som kan tolkes inn i rammen av det Weber (2000:89ff) definerte som karismatisk herredømme⁷⁹.

7 Maktbalanse og stabiliserende mekanismer i Ghormach distrikt

Ghormach distrikt var i 2009 åstedet for et «*political field*» slik Bailey (2001) bruker begrepet. Tre ulike politiske strukturer basert på hvert sitt legitimeringsgrunnlag inngikk i et komplekst spill om makten i distriktet. Husholdsoverhodene representerer den opprinnelige politiske strukturen og legger således grunnlaget for politisk aktivitet i distriktet⁸⁰. Både myndighetene og opprørerne ønsker imidlertid å erstatte den eksisterende politiske strukturen (A) med henholdsvis struktur (B) eller (B2). En slik situasjon beskrives av Bailey (2001:xiii) som en «kamp» ikke en «konkurrans». Samtidig erkjenner både opprørere og myndighetene verdien og nødvendigheten av lokale støttespillere slik Smith (2008) og McCormick (i Dyke og Crisafuli 2006) peker på i sine teorier rundt opprør og moderne konflikter. Alliansespillet skjer derfor i stor grad på struktur (A) sine premisser. Når de relativt sett ressurssterke myndighetene og opprørerne lar seg trekke inn i det lokale alliansespillet er resultatet at de lokale feidene øker i intensitet. Den overordnede konflikten om sentralmakten kan derfor ødelegge den balansen Max Gluckman (1973) har kalt «*the peace in the feud*»⁸¹. I det følgende

⁷⁹ En slik Taliban-leder faller også inn i det større narrative om opprøret. Mullah Omar som Talibans øverste leder fremstilles som en nærmest mytisk figur som kom frem i nødens stund, svøpte seg i profetens kappe og erobret nærmest hele landet før han ble fordrevet og nå, usett, leder de trofastes kamp mot myndighetene og de vantro okkupantene (Rashid 2001, Giustozzi 2008).

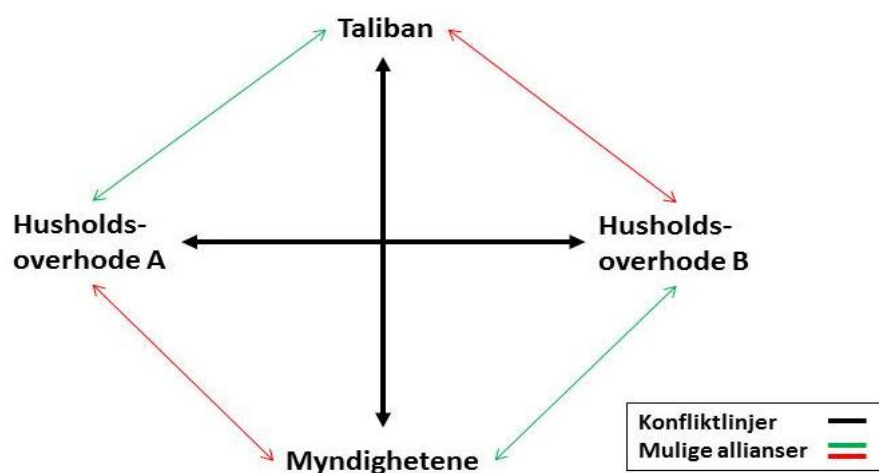
⁸⁰ Som tidligere vist kan Ghormach karakteriseres som et statsløst samfunn på tross av myndighetenes tilstedeværelse (Barth 2008:19).

⁸¹ Max Gluckman (1973) skriver i sin artikkel «*The Peace in the Feud*» basert på arbeidet med Nuer-folket om samfunn som mangler statsmakt at de allikevel har selvregulerende mekanismer. Gluckman fremhever at folk som samarbeider på ett grunnlag kan konkurrere på et annet. Dette skaper et nett av

kapittelet skal vi se nærmere på denne «freden i feidene» i distriktet og hvilke mekanismer som virket inn på balansen i maktspillet og hvordan det forble en «konkurrans» i Ghormach på tross av «kampen» nasjonalt.

7.1 Kryssende konfliktlinjer: Dimensjonerende konflikter og mulige allianser

Statsviteren Otto Trønnes (personlig kommunikasjon, 2011) har brukt en enkel diamantmodell som kan brukes for å strukturere alliansespillet og konfliktlinjene slik de tre politiske strukturene møttes i Ghormach (se figur 1). Husholdsoverhodene har lokale konfliktlinjer som er avgjørende for deres valg av alliansepartnere. Disse er representert i modellen med en horisontal svart pil. Dette er det dimensjonerende forholdet for husholdsoverhodenes prioriteter⁸².

Figur 1: Dimensjonerende konfliktlinjer og mulige allianser.

Vertikalt i modellen går en annen konfliktlinje. Dette representerer kampen om sentralmakt som dimensjonerer opprørernes og myndighetenes prioriteter. Røde og

ulike allianseforhold der ingen kan være bare fiender eller bare venner. Gluckman går så langt som å peke på dette forholdet som det sosiale limet i disse samfunnene. De ulike lojalitetene hindrer en klan å bli enerådende, slik at en balanse opprettholdes. Lokale grupper har med andre ord felles interesser takket være ulike allianser på ulike konfliktlinjer. Evans-Pritchard skrev i følge Nicholas (2008:50) at hvert segment i Nuer samfunnet er selv delt i segmenter med opposisjon mellom disse. Hvert medlem av et segment går sammen mot andre sidestilte segmenter. Samtidig går sidestilte segmenter sammen mot andre segmenter på høyere nivå. Beskrivelsene til Gluckman og Evans-Pritchard kan tas til inntekt for at alliansevalg således er styrt av samfunnsstrukturene heller enn individets valg. Barth (2004:1f) fremmer det motsatte syn. Hvordan dette var i Ghormach vil jeg komme tilbake til mot slutten av teksten.

⁸² TRADOC (2009:16) underbygger poenget med at lokale konflikter er viktigst i lokalsamfunnet, og at kampen om sentralmakten ikke er dimensjonerende for handling i de fleste tilfeller.

grønne piler mellom aktørene representerer mulige allianser for å nå frem i den konflikten som er dimensjonerende for en gitt aktør. For eksempel vil myndighetene kunne alliere seg med husholdsoverhode A eller B i kampen om sentralmakt. Samtidig vil husholdsoverhode A og B vurdere både myndighetene og Taliban som alliansepartnere i konflikten med det andre husholdsoverhodet. Med andre ord; uansett hvilket aktørperspektiv man tar i figuren vil den dimensjonerende konflikten og den oppfattede hovedmotstanderen være rett fremover, og de mulige alliansepartnerne være plassert ut til siden. Noen viktige kompliserende elementer må nevnes. Det er ikke gitt at kun to husholdsoverhoder eller allianseblokker er involvert, snarere tvert imot. Det kan være flere husholdsoverhoder (C, D, E etc) og flere parallelle konfliktlinjer. Videre er logikken i alliansespillet noe dypere. Dersom min fiende allierer seg med Taliban, bør jeg alliere meg med myndighetene⁸³. Så langt kan en vestlig offiser følge argumentet. Men deretter følger aktørene i Ghormach en logikk vi som nordmenn ikke umiddelbart følger. Dersom min fiende allierer seg med Taliban bør jeg alliere meg med både Taliban og myndighetene slik at jeg blir ennå sterkere. Fordelene med en slik ordning er riktignok åpenbare også for oss: Dobbelt så mye tilgang på støtte og ressurser tipper balansen i min favør. Hvordan dette kan aksepteres i lokalsamfunnet er derimot utenfor vår logikk. Det er også like lite akseptert å «spille på to hester» internt i Taliban som hos myndighetene. Begge alternativene til sentralmakt jobber aktivt for å oppnå volds- og skatteleggingsmonopol. Begge bruker store ressurser på å sikre seg entydig lojalitet. Hvordan kan en slik dobbel alliansebygging opprettholdes? Som nevnt vil begge alternativene til sentralmakt være fremmedelementer i de lokale maktforholdene i Ghormach distrikt. Sentralmakt som sådan vil undergrave den lokale maktdynamikken basert på ære og erstatte den med noe annet. Lokal råderett og konflikthåndtering om tilgang på ressurser som vann og beiteland vil avgis til fremmede maktstrukturer utenfor distriktet. Det er med andre ord sterke incentiver til å søke å opprettholde det tradisjonelle systemet. Men dersom de alternative statsmaktene ikke

⁸³ Basert på Grønhaug (1978) sitt begrep om skala kan se ut som om den grunnleggende logikken i alliansespillet og dets balanserende effekt gjør seg gjeldene på flere nivå. India gir Afghanske myndigheter betydelig støtte, noe som kan tolkes som et forsøk på å balansere Pakistans innflytelse. I borgerkrigstiden støttet Qaisar distrikt Ismail Khan mot Dostum og Ghormach distrikt støttet Dostum mot Ismail Khan på tross av deres geografiske plassering innenfor de to krigsherrenes innflytelsesområde (Giustozzi 2009b) På nivået under Ghormach distrikt og husholdsoverhodenes kamp kan Barths (2004) beskrivelse av fetternes kamp om jorder i Swat stå som et tydelig eksempel. Man er som oftest ikke alliert med sin nærmeste nabo, heller med naboens nabo.

oppfattes som trusler mot det enkelte husholdsoverhodets posisjon eller makt vil alliansene med begge parter i kampen om statsmakten kunne oppfattes som nyttige⁸⁴. Hva som oppfattes som lojalt i Ghormach distrikt avgjøres derfor kanskje ikke av det store spørsmålet om statsmakt, men heller om de lokale spørsmål om maktbalanse i «lokalpolitikken». Det er tidligere vist i teksten at en allianse hedres basert på relasjoner fremfor saksforholdet i konflikten. Samtidig viser Gluckman (1973) at man ikke bare kan være fiender eller bare allierte da ulike saker fordrer ulike allianser. Dette er tilsynelatende et paradoks da sak og relasjon begge kan kreve forrang i ulike konflikter. Spørsmålet om individ og lojalitet blir derfor sentralt i det videre argumentet.

7.2 Lojalitet, status og rolle

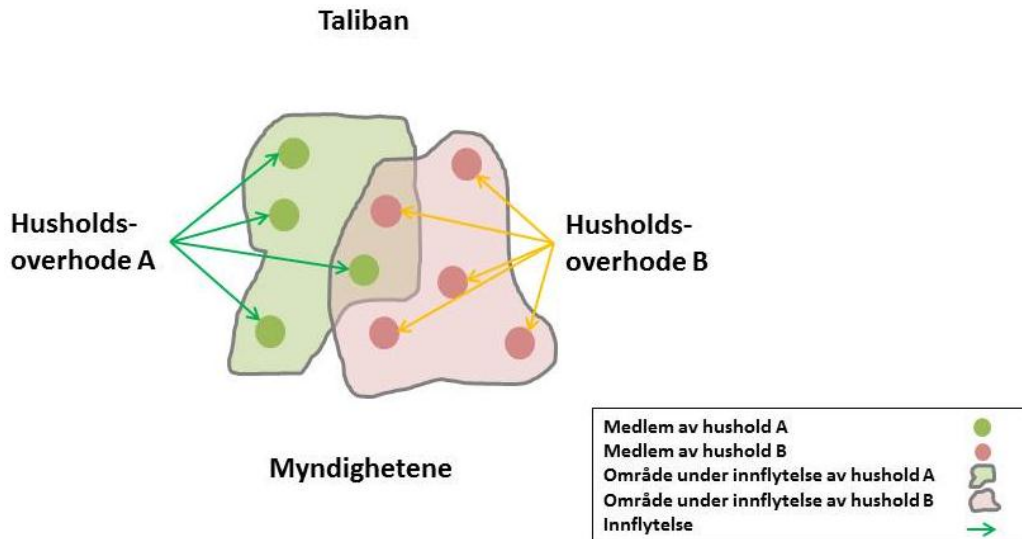
Et viktig aspekt ved lojalitet er identitet. Eriksen (1994:35ff) hevder at identitet skapes gjennom relasjoner mellom mennesker. I vesten fremheves individets rettigheter, men i mange andre samfunn defineres individet gjennom forpliktelser. I Ghormach fremstår forpliktelse til slekt og stamme som det primære⁸⁵. Videre skriver Eriksen at ulike identiteter aktiviseres i ulike situasjoner. Felles identitet skaper interessefellesskap, men disse fellesskapene kan endre seg ettersom innholdet i kategorien «de andre» endrer seg med situasjonen. Dette impliserer at noen identiteter eller interessefellesskap er viktigere enn andre. En identitet som politimann eller opprører i Ghormach vil derfor kunne innta en primær eller en sekundær betydning basert på hvem man står ovenfor. Det avgjørende for valget av primær identitet vil altså avgjøres av ytre press: Hva er avkastningen av de ulike identitetene i den aktuelle situasjonen? Figur 2 illustrerer min tolkning av primære lojaliteter i Ghormach innenfor det tradisjonelt legitimerede samfunnet. Medlemmer av hushold A lever i hovedsak innenfor det geografiske området kontrollert av husholdet eller stammen husholdet er en del av. Noe overlapping forekommer, og personer med ulike stamme- eller husholdstilhørighet kan være naboer i samme landsby eller bo innenfor et annet husholds primærrområde⁸⁶. Den politiske gruppen blir i følge Barth (2004:67ff) ikke

⁸⁴ Det er aktører som ikke er i direkte konkurranse med hverandre som er de naturlige alliansepartnere (Barth 2004:108).

⁸⁵ Bourdieu (1996:107) går så langt som å hevde at «[...] en tjeneste som er i statens interesse taper alltid i konkurransen med en tjeneste som er i personlig eller familiær interesse.» Kirken nyter også forrang for byråkrati i denne sammenheng i følge Bourdieu (ibid).

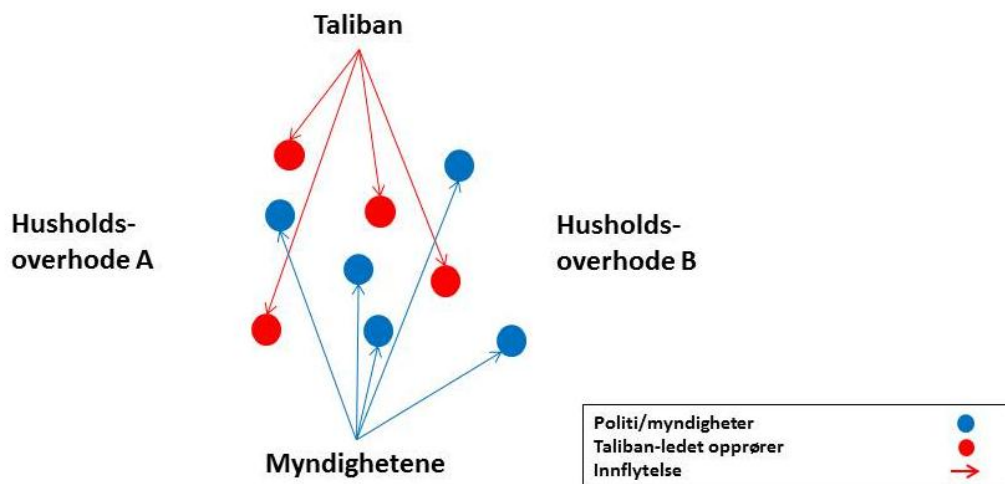
⁸⁶ Se beskrivelsen av «*manteqa*» i fotnote 36.

skarpt definert i størrelse ettersom lojalitet er sterkere jo nærmere lederen man kommer og kan være utvannet ved yttergrensene. Enkelte deler av befolkningen kan derfor befinne seg innenfor påvirkningssfæren til flere politiske aktører.

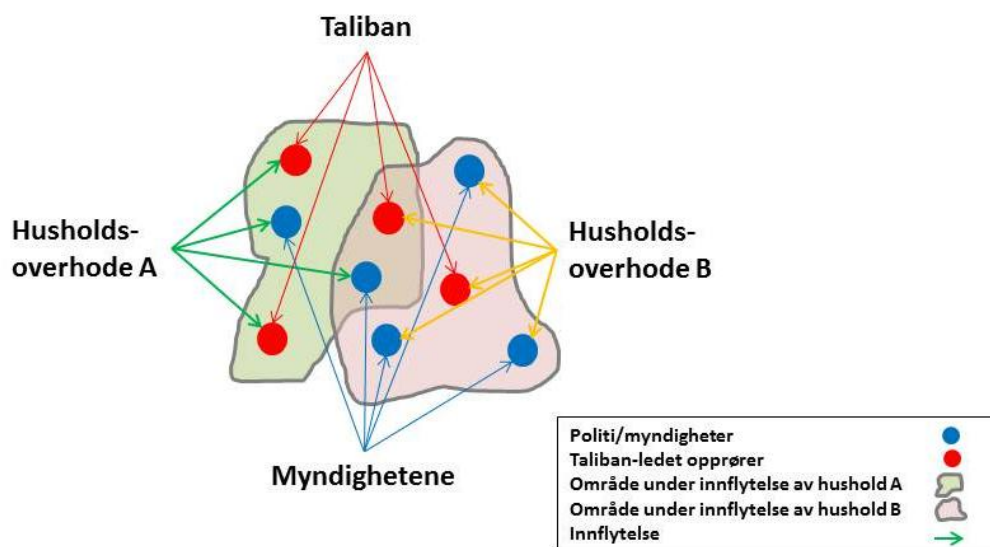
Figur 2: Lojaliteter med tradisjonell legitimitet

For vår bruk er det nok å konstatere at de primære lojalitetene normalt er til husholdsoverhodet, representert med horisontale piler i figur 2. Disse identitetene og interessefelleskapene representerer også æresgrupper slik de er beskrevet tidligere. Dette utgjør en sosial mekanisme som sannsynligvis forsterker primære lojaliteter i Ghormach. Eriksen (2010:56) beskriver den sosiale person som bygd opp av ulike statuser og roller. «*En sosial status er et gjenkjennelig, sosialt definert trekk ved en person som gir henne visse plikter og rettigheter. En og samme person kan ha en mengde statuser [...]»* I denne sammenheng er noen statuser i Ghormach særlig relevant, slik som far, bror og fetter, men også alliert, opprører eller politimann. Roller er i følge Eriksen «*[...] det dynamiske aspektet ved statusen»*. Med andre ord det innholdet individer legger i en gitt status. Det er altså ikke gitt at to individer med samme status handler likt. De fyller ikke statusen med identisk innhold. Figur 3 viser de samme medlemmene av hushold A og hushold B, men da med deres status innenfor det Taliban-ledede opprøret eller myndighetene. Disse statusene krever også lojalitet, representert med vertikale piler. Gitt at statusene springer ut av andre typer herredømme i Webersk forstand oppstår det lojalitetskonflikter da både statusene innen myndigheter og opprørere i utgangspunktet krever primærlojalitet.

Figur 3: Lojaliteter med annen legitimitet

Setter vi figur 2 og 3 sammen ser vi hvordan, statuser og lojaliteter skaper et komplekst nett sosiale bånd og forpliktelser uten tydelige geografiske skillelinjer (figur 4). Det enkelte individets rolle slik Eriksen definerer den kan derfor gi betydelige utslag. En persons vektlegging av statusen «medlem av hushold A» eller «politimann» vil sannsynligvis påvirke utførelsen av rollen innenfor begge statuser.

Figur 4: Sammensatte lojaliteter

Begrepet «rolledistanse» spiller også inn. Den enkelte kan være seg bevisst de ulike statusene han innehar, og bevisst manipulere disse i ulike situasjoner slik at man ikke tvinges inn i en rolle som statusen tilsynelatende krever (Eriksen 2010:57, se også Goffman (1993). Ulike sosiale situasjoner vil med andre ord kunne utløse ulik vektlegging av en persons statuser med tilhørende manipulasjon av rollen den enkelte

spiller. Identitet slik jeg har brukt det over virker da inn gjennom å regulere hvilke stater den enkelte er komfortabel med å manipulere i en gitt situasjon. En primæridentitet som er knyttet til statusen politimann legger føringer på graden av manipulasjon individet kan tillate seg i en gitt situasjon. Lav grad av manipulasjon med en gitt status er i praksis lojal opptreden⁸⁷.

Et element ved opprørere og myndighetspersoner er at deres status er ervervet fremfor medfødt (Eriksen 2010:56). Slik sett representerer både myndighetene og opprørerne en mulighet for den enkelte å skape seg selv på en måte som kanskje ellers ville kreve å reise vekk fra Ghormach. Samtidig kan det gi aktører i distriktet mulighet til å utvide sitt repertoar av metoder. Gjennom å sende en sønn til myndighetene eller opprørerne kan familien skaffe seg tilgang på en status med utvidet handlingsrom. Disse «nye» statusene er ofte relativt ukjente og udefinerte i det afghanske samfunnet. Rollene kan altså fylles med innhold som passer situasjonen og de øvrige statusene personene måtte ha, slik som «sønn» eller «klient». Status- eller rollekonflikt kan derfor oppstå, og spørsmålet om primær og sekundær lojalitet blir viktig. Det er potensielt mange faktorer som påvirker lojalitet i en slik sammenheng, men det er grunn til å tro at sanksjonsmulighetene som ligger i den enkelte status og rolle spiller inn. Med det mener jeg at en medfødt status som «sønn» normalt krever primærlojalitet fremfor «politimann» eller «talibankriger», og særlig dersom de geografiske avstandene er korte og saksforholdene omhandler egen familie eller stamme. Mullah Ghazis brudd med egen stamme kan være et godt eksempel. Hans status som landsby-mullah gjorde det kanskje naturlig at rollen inkluderte å være leder for en religiøs fundert opprørsgruppe. Samtidig fremstår det tydelig at oppdragsgiverne i Zamanzai-stammen forventet at hans status som Zamanzai ville sikre at rollen som opprørsleder ville bli tilpasset dette. Som vi har sett fylte Ghazi heller rollen med adferd som passer bedre på statusen «ideologisk Taliban» fremfor «lokal stammemilits».

Når myndigheter og opprørere griper inn i det tradisjonelle samfunnet oppstår nye nett av stater og roller. En konsekvens er at husholdsoverhodene blir avhengige

⁸⁷ Som deltager i opprør eller myndigheter blir de våpenføre menn forsøkt indoktrinert og sosialisert inn i sin status som opprører eller politimann. Signifikante handlinger og opplevelser kan virke som «initieringsriter» og bidra til å løsne tidligere eksisterende sosiale bånd. Mennesker slutter sterkere opp om en sosial gruppe jo mer smertefulle initieringsritene har vært (Bourdieu 1996:33). Slik kan identiteten som opprører over tid bli sterkere enn andre mulige identiteter.

av å kunne plassere folk med primærlojalitet til seg selv inn i de ulike statusene⁸⁸. Barths (2004) beskrivelse av hvordan alliansesystemet krever å knytte til seg støttespillere. I et slikt system er det nærliggende å se på mennesker som en ressurs, kapital, i den politiske maktkampen.

7.3 Våpenføre menn – en form for kapital

Kapital er i følge Bourdieu (1986:280) akkumulert arbeid gitt en form som kan omsettes i «sosial energi» slik som utformingen av sosiale statuser eller andre ikke-materielle former⁸⁹. De formene kapital tar og distribusjonen av disse i et samfunn kan sees på som et speilbilde av de mulighetene og begrensningene som finnes i dette samfunnet for en gitt praksis. Lars Bugge (2002:224ff) hevder at kapital kan leses som makt. Et maktforhold preges følgelig av en bestemt kapitalfordeling. Kapital kjennetegnes derfor av knapphet (ikke alle har tilgang på dem), anerkjennelse (det er en felles forståelse av verdien) og de er i stand til å skape eller opprettholde sosiale forskjeller. Kapitalens betydning som ressurs eksisterer som maktmiddel nettopp fordi den er i stand til å skape ulikheter i form av relasjoner mellom aktører. Noen har kapital, andre ikke. Men begge aktørene må altså være tilbøyelige til å gjenkjenne og verdsette den. Kapital kommer ifølge Bourdieu (1986:281-ff) i tre grunnleggende former: Økonomisk, kulturell og sosial⁹⁰. I tillegg er symbolsk kapital en fjerde omdannet form.

Økonomisk kapital er former som kan konverteres til penger og der et begrep som eiendomsrett kan brukes. Økonomisk kapital kan derfor overføres mellom individer uten å endre karakter. Dette skiller økonomisk kapital fra andre former for kapital

⁸⁸ Eller sagt med andre ord; avhengige av å kunne plassere sine folk i posisjon innen de ulike allianseforholdene. Slike personer kan ha ulike statuser i det tradisjonelle samfunnet (familiemedlemmer, husholdsoverhoder, klienter etc). Uansett fremstår det som om den aktøren som har flest «spillebrikker» å bevege på bordet kan oppnå de beste resultatene.

⁸⁹ Bourdieu (1986:281) hevder at vi i vår tid og vårt samfunn har tillagt økonomisk utveksling av kapital (objekter som kan byttes i penger) en så stor betydning at andre former for utveksling av kapital blir mindre vektlagt og synlig for oss.

⁹⁰ Både sosial og kulturell kapital kan under gitte forutsetninger konverteres til økonomisk kapital (Bugge2002:225f). Weber (2000:51) skriver at makt, også økonomisk makt, kan bli verdsatt for sin egen skyld, og den sosiale «ære» som makt medfører, er svært ofte en grunn til at det strebes etter makt. Samtidig er utilslørt pengemakt ingen kilde til sosial ære. Men også omvendt: Sosial ære (prestisje) kan danne grunnlag for (økonomisk) makt. Kapitalformer kan altså omdannes.

(Bugge 2002:243)⁹¹. Saueflokker, landområder og pengesedler var åpenbare kilder til økonomisk kapital i Ghormach⁹².

Bugge (2002:225f) skriver at kulturell kapital først og fremst er egenskaper ved en person. Den uttrykkes i tillærte tanke-, adferds- eller smaksmønstre og kan tillegges gjennom herkomst, oppdragelse eller utdanning. Økonomisk kapital konvertert til en integrert del av en person, hans habitus⁹³, krever tid og arbeid (Bourdieu 1986:283). Et eksempel er forskjellen på «nye og gamle penger» som beskriver en kvalitativ forskjell på personen som innehar dem. Mullah Ghazi tok tittelen Maulawi, men dette ble det stilt spørsmålsteget ved av husholdsoverhodene. Tittelen krever tilleggsutdanning og husholdsoverhodene så sannsynligvis på dette som et forsøk på å øke sin kulturelle kapital.

Sosial kapital, forstått som sosiale relasjoner, definerer fordelene man har som medlem av en gruppe (Bourdieu 1986:286). Æresgruppen slik Nedkvitne (2011) beskriver den er et eksempel der forholdet mellom kollektiv og individuell ære lett kan forstås som kollektiv og individuell sosial kapital. Husholdet i Ghormach er da en slik gruppe. Sosial kapital kommer ikke av seg selv. Sosiale bånd og forpliktelser må vedlikeholdes for eksempel gjennom gaver eller symbolske handlinger. Et nett av relasjoner er da et resultat av «investeringsstrategier» som er ment å etablere eller vedlikeholde sosiale bånd (kapital) som kan omsettes på kort eller lang sikt til andre former kapital (Bourdieu 1986:287). Alliansbyggingen i Ghormach kan tolkes i dette rammeverket. Man bygger relasjoner gjennom møter, løfter og støtteerklæringer samtidig som sønner eller våpenføre menn stilles til disposisjon. Håpet er at denne «investeringen» i en politisk struktur senere skal kunne gi avkastning i form av større

⁹¹ Bourdieu (1986:288) skriver at økonomisk kapital ligger til grunn for sosial og kulturell kapital. Bourdieu ønsker imidlertid ikke å redusere «alt til økonomi». Han er opptatt av at selv om økonomiske forutsetninger i stor grad er styrende er dette skjult for aktørene selv. Aktørene forholder seg til kulturell og sosial kapital som uavhengige typer kapital og deres effektivitet som kapital er nettopp avhengig av at koblingen til økonomisk kapital er skjult, også for dem selv.

⁹² I tillegg fungerte forhåndsbetalte telefonkort på samme måte som pengesedler i den lokale økonomien.

⁹³ «*Habitus er en sosialisert kropp [...] en kropp som har inkorporert de immanente strukturene i verden. [...] Habitus strukturerer både persepsjon og handling i denne verdenen*» (Bourdieu 1996:137). Habitus representerer slik sett totaliteten av en persons væren i verden, både de uttalte, bevisste og de uttalte og ubevisste sidene ved en person.

voldsmakt, sikkerhet eller tilgang på gjennomslag i beslutningstaking i konflikthåndteringsfora eller i ressursfordelingsspørsmål⁹⁴.

Symbolisk kapital er omdannede, ikke-gjenkjennbare og legitimerede maktformer av andre typer (Bourdieu 1996:45). Symbolisk kapital som makt virker altså bare når det vilkårlige ved den miskjennes og derfor tillates å fremstå som viktig i sosiale relasjoner⁹⁵. Prestisje, ære, autoritet, renommé, myndighet og så videre faller inn under dette i følge Bourdieu (1986:236). Kanskje særlig viktig for situasjonen i Ghormach er at «*symbolisk makt er makt til å konstruere virkeligheten*» (Bourdieu 1996:40). En konsekvens av dette er at der ulike herredømmer konkurrerer om dominans vil også ulike symboler og systemer av symboler stå i et konkurranseforhold til hverandre⁹⁶. Dette er særlig signifikant for stabiliteten i distriktet i og med at den samfunnsmessige solidariteten hviler på at det symbolske systemet er felles (Bourdieu 1996:40)⁹⁷.

Bourdieu (1996:61ff) begrenser seg ikke til de beskrevne grunnformene. Han bruker begrepet i ulike kombinasjoner slik som fysisk-, militær-, juridisk- og finansiell kapital. Bourdieus omdannelse av særlig økonomisk kapital til andre former finner også en parallell når Kurtz (2001:32ff) hevder at det er overskudd av ulike typer ressurser som kan omsettes i politisk makt. Når han videre hevder at menneskelige ressurser⁹⁸ er den mest grunnleggende form for politisk ressurs er veien kort til å hevde at våpenføre

⁹⁴ Styrken i det enkelte sosiale bånd og primære lojaliteter slik det er drøftet tidligere vil spille inn her.

⁹⁵ Bourdieu (1996:85-88) beskriver hvordan menn av ære ikke kan forholde seg til pris. Den «økonomiske økonomien» ligger utenfor det en mann av ære kan forholde seg til. En av Wakdar sine nære allierte vektla ofte behovet for «støtte» fra meg og ISAF. Hvilken form for «støtte» han ønsket ble aldri eksplisitt. Når jeg etter en stund spurt om det var penger han trengte antok han en utålmodig mine, tok frem en tykk bunke amerikanske dollar og viftet dem foran ansiktet mitt som om dette spørsmålet falt på sin egen urimelighet. Jeg satt igjen med følelsen av å ha dummet meg ut ved å bringe spørsmålet om økonomi på banen. Bugges (2002:246) poengterer at forutsetningen for at sosial- og kulturell kapital skal kunne produsere virkninger den økonomiske kapitalen selv ikke kan frembringe, er at de ikke fremstår eller blir oppfattet som transformerte former for økonomisk kapital. Penger som «støtte» er kanskje ikke akseptabelt i Ghormach, den må gi i andre former som kan være økonomisk betinget.

⁹⁶ Konkurranse om makt, prestisje, legitimitet og så videre blir ofte ledsaget av en kamp om kontroll over symboler. Slike politiske symboler har i følge Harrison (1995:269ff) fire karakteristikk. For det første er de eiendom. Videre er de statusmarkører. For det tredje så gir de eieren legitimitet i maktrelasjoner. For det fjerde fokuserer de emosjonell tilknytning hos individet til lojalitet og identitet. Teppestriden mellom Khan og Wali kan tolkes som en slik kamp om et politisk symbol (Berg 2013).

⁹⁷ Jeg observerte tydelige eksempler på at kulturell og symbolisk kapital fra både myndighetenes og opprørernes domener ble gjort gjeldene. Solcellepaneler, mobiltelefoner, religiøse titler og navn på utdanningsinstitusjoner ble alle brukt som markører av sosial status i Ghormach.

⁹⁸ I et økonomisk fattig område som Ghormach er det kanskje nettopp overskuddet av våpenføre menn som kan omsettes i politisk makt da andre ressurser er mindre tilgjengelig.

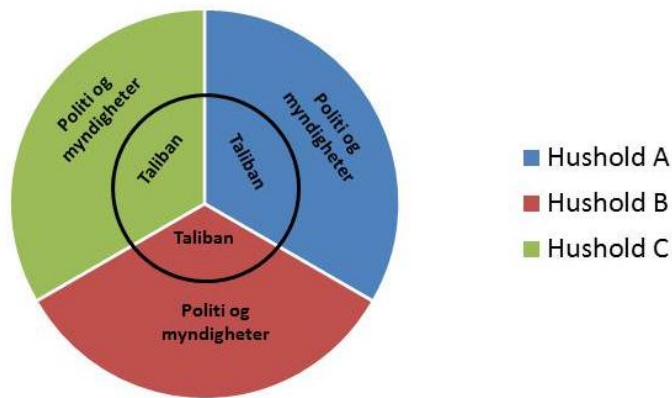
menn i Ghormach kan være en form for politisk kapital med røtter i sosial- og økonomisk kapital⁹⁹. Sosial kapital står i forhold til det eller de sosiale nettverk personen kan mobilisere og hvilken mengde kapital av alle typer disse i sin tur kan mobilisere (Bourdieu 1986:286). Anvender vi dette perspektivet på Ghormach blir tilgjengeligheten på våpenføre menn gjennom hushold eller stammeallianse et resultat av sosial kapital¹⁰⁰.

For å opprettholde eller forbedre sin maktposisjon må aktørene hele tiden reinvestere sin kapital i henhold til det Bourdieu (1986) kalte «investeringsstrategier». Slik er det alltid et endringspotensial samtidig som styrkeforholdene med stor sannsynlighet reproduseres over tid (Bugge 2002:234). Skiftende allianser kan tolkes som slik reinvestering av tilgjengelige kapital. Om dette er husholdsoverhodets prestisje, posisjon eller våpenføre menn kan variere. Som beskrevet kan husholdsoverhodene inngå ulike allianser for å sikre seg innflytelse i ulike konflikter. Som illustrasjon på slik reinvestering er Wakdar nyttig. Han la ikke skjul på at han nærmest kontinuerlig vurderte hvilken allianse hans våpenføre menn skulle inngå i. Våren 2009 var hoveddelen¹⁰¹ av hans menn i politiet, men som han påpekte måtte han snart vurdere å «re-investere» i en talibangruppe dersom han ikke fikk større avkastning av alliansen han inngikk i nå. Som beskrevet i figur 1 vil alliansespillet logikk tilsi at når Wakdar vektlegger myndighetene som alliansepartner så vil hans viktigste motstandere i de lokale konfliktene kompensere gjennom å vektlegge alliansen til de Taliban-ledede opprørerne. Figur 5 og figur 6 illustrerer denne logikken sett opp mot fordelingen av våpenføre menn som politisk kapital.

⁹⁹ Men kanskje også symbolsk kapital? Et husholdsoverhodes milits (hans våpenføre menn) kan med rimelighet tolkes som et symbol på hans selvstendighet som pashtunsk mann og hans evne til å delta som likemann i alliansespillet.

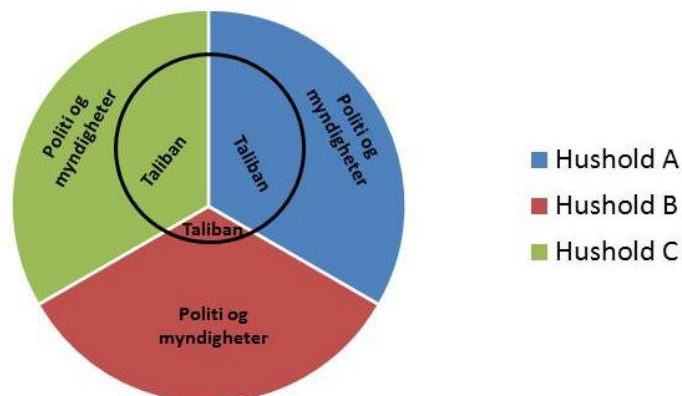
¹⁰⁰ Kapital er verdsatte og anerkjente ressurser, uten at dette nødvendigvis gjør dem legitime. Det betyr at en gitt kapitalform er avhengig av et samfunn eller en samfunnssfære som anerkjenner kapitalformen som et middel for å fremme sine interesser (Bugge 2002:229f). Barth (2004:82ff) beskriver hvordan det i realiteten kun er en liten del av befolkningen i Swat som konkurrerer mens resten inngår som klienter til sine beskyttere. Barth beskriver også hvordan det å kreve oppreisning gjennom voldelig handling er legitimt og kan ta ulike former slik som gjennom å banke noen opp, ta gisler eller erobre land. Barth presiserer at en slik hevn for opprettholdelse av status er politisk i natur og har ikke noe med juridisk rettferdighet å gjøre. Selv om en hevn-taker skulle bli rettsforfulgt så vil hans politiske prestisje være sikret. Videre sier han at en hevn kan utføres av andre, men en mann som har motet og viljen til å personlig utføre hevnen får ofte mange støttespillere. Politisk bruk av vold gjennom tredjepart er således en akseptert og legitim metode i pashtunske samfunn. Våpenføre menn vil altså sannsynligvis være en legitim form for politisk kapital i Ghormach.

¹⁰¹ Jeg forutsatte at han hadde en viss andel av sine lojale menn også innenfor de Taliban-ledede opprørernes rekke.

Figur 5: Investeringsbalanse – balansert investering av våpenføre menn

I figur 5 ser vi en balansert investering der tre husholdsoverhoder representert med hvert sin fargede sektor har omtrent like stor andel av de våpenføre menn hos både myndighetene og opprørerne, vist henholdsvis innenfor og utenfor den sorte sirkelen. Dersom et husholdsoverhode investerer uforholdsmessig mye hos en aktør vil situasjonen kunne beskrives av figur 6. Her har den sorte sirkelen blitt forskjøvet. Husholdsoverhode B har investert uforholdsmessig mye i myndighetene, og dette gir husholdsoverhodene A og C grunn til å kompensere med en tilsvarende større andel av sine våpenføre menn hos opprørerne.

Figur 6: Investeringsbalanse – ubalansert investering av våpenføre menn

Enkle illustrasjoner av sosiale virkeligheter kan aldri fange den fulle kompleksiteten i en gitt situasjon, og det er noen viktige spørsmål som kan modifisere denne fremstillingen betydelig. For det første er det ikke gitt at alle husholdsoverhoder står fritt til å investere sine våpenføre menn etter eget hode. Eksisterende forpliktelser

gjennom familiebånd, allianser og allianseblokker kan gi føringer for akseptable løsninger. Den pashtunske egalitære måten å komme frem til løsninger på i fellesskap kan også føre til at det ikke er det enkelte husholdsoverhodet men heller andre nivåer av sosial organisering som i praksis investerer gruppens kapital. Om det enkelte husholdsoverhodet i realiteten velger selv, eller om situasjonen legger føring for et mer begrenset handlingsrom er derfor et viktig forbehold som vi skal komme tilbake til¹⁰².

Relatert til dette er spørsmålet om tid. Både myndigheter og opprørere krever i utgangspunktet primærlojalitet fra sine menn. En omdisponering av individer mellom myndigheter og opprørere vil være uakseptabelt for begge. Et relevant spørsmål vil derfor være hvor dynamisk er denne prosessen med reinvestering i realiteten er. Her igjen kan Wakdar kanskje bidra. Husholdsoverhoder representerer flere enn seg selv, og har en selvstendig posisjon i distriktet som offentlig person på en annen måte enn de fleste våpenføre menn. En slik selvstendig posisjon vil basere seg på ulike typer kapital og ulike statuser i samfunnet. Sanksjoner mot husholdsoverhoder vil derfor ha andre og mer omfattende konsekvenser enn sanksjoner mot individer med lavere sosial posisjon eller uten relevante selvstendige former for kapital. Tydelige sanksjoner mot husholdsoverhoder fra myndighetene eller opprørernes side innebærer derfor en risiko for å miste legitimitet i distriktet. Det er altså tenkelig at husholdsoverhoder kan tillate seg hurtigere og hyppigere allianseskifter enn det deres klienter kan. Fordelingen av våpenføre menn utenfor rammen av det tradisjonelle samfunnet har preg av nokså permanente investeringer, og forsterkning av en gitt allianse krever tilgang på flere våpenføre menn. Basert på det foregående kan det fremstå som at alle menn i en viss alder var aktive militsmedlemmer og at Ghormach fløt over av bevæpnede menn. Slik fremstod det ikke i 2009, og det er ingen grunn til å tro at det var en særlig stor andel av de våpenføre menn som hadde hverken opprør eller myndigheter som hovedgesjeft. Det totale antallet menn det var snakk om i Ghormach har jeg intet grunnlag for å anslå. Men antallet begrenset seg sannsynligvis gjennom de økonomiske rammene som var tilgjengelig. For politiet var dette basert på det godkjente antallet menn i hver avdeling¹⁰³ samt hva en eventuell sjef som Wakdar kunne finansiere selv. Tilsvarende må vi anta at opprørerne ikke hadde økonomiske midler til å heltidsansatte mer enn et

¹⁰² Uansett er ikke valgene styrt av den politiske strukturen alene. Krohn-Hansen (1993:58) påpeker at det er aktører som handler, ikke strukturer.

¹⁰³ Dari: «*Tashkil*». Tilsvarende de to norske begrepene organisasjonskart og budsjett.

begrenset antall menn. Utover det økonomiske er det mulig at husholdsoverhodene kan ha sett det som ønskelig å organisere deler av de våpenføre menn som en ren stammemilit. Dette har jeg imidlertid ingen observasjoner på. Selv om våpenføre menn således utgjorde en begrenset ressurs hadde husholdsoverhodene en mulighet til å kompensere med en annen kilde til kapital: seg selv og sin posisjon. Mine observasjoner i distriktet var ikke omfattende nok til å kunne vurdere dette utfyllende, men noen sider ved dette kan belyses. Barth (2004:22ff) skriver om Swat at det er det eldste mannlige medlemmet av en landeiende familie som er den primære politiske aktør. Det er grunn til å tro at dette også er tilfelle i Ghormach. Husholdsoverhoder representerer sin familie, sine støttespillere og sine allierte i det politiske spillet om makt i distriktet. Politisk posisjon må imidlertid ikke forveksles med politisk lederskap (Edelman 1985:75). Lederskap forutsetter at folk velger å følge, og i Ghormach krever dette tydelig handling innenfor den tradisjonelle politiske strukturen. Husholdet som politisk gruppering skapes altså gjennom lederens handlinger, og en politisk gruppe består av alle de en leder kan mobilisere dersom det oppstår konflikt. Lederens autoritet består i det mandatet han til enhver tid greier å oppnå fra sine støttespillere. Konflikter som involverer interessene til en leders klienter blir således en mulighet til å styrke sin egen autoritet (Barth 2004:67ff). Et husholdsoverhode som kan bruke sine ulike former for kapital for å intervensere på vegne av sine klienter kan trekke fordeler av dette og styrke sin politiske posisjon. Et husholdsoverhode som har mulighet til å intervensere både innenfor rammen av det tradisjonelle samfunnet, opprøret og myndighetene kan derfor sies på ha posisjonert seg hensiktsmessig¹⁰⁴. Husholdsoverhodene er derfor kanskje mindre interessert i å investere seg selv i alliansespillet med sin fulle tyngde av sosial, kulturell, økonomisk og symbolsk kapital på en fast side i en konflikt. Oppsummert fremstår det derfor som vesensforskjellig å investere kapital i form av våpenføre menn og å investere hele spekteret av kapital et husholdsoverhode representerer. Våpenføre menn som forblir under husholdsoverhodets direkte kommando i rammen av myndigheter eller Taliban kan derfor også reinvesteres i et hyppigere tempo slik Wakdar tilsynelatende var i stand til uten tap av prestisje eller avgjørende sanksjoner. I

¹⁰⁴ Husholdsoverhodet har med andre ord utnyttet det Dierk Walter (2005) ville kalt aktørenes asymmetriske tilgang på statuser og ressurser i form av ulike typer kapital til fordel for det tradisjonelle herredømmet.

slike tilfeller er det ikke de individuelle våpenføre menn, men husholdsoverhodet selv som utgjør kjernen i investeringen.

8 Politisk balansegang: Arrangerte ekteskap, ikke kjærlighetsaffærer

Mitt korte innblikk i maktkampene og alliansespillet som utspilte seg i Ghormach distrikt våren 2009 nådde sitt dramatiske høydepunkt da distriktsrådslederen gikk til fysisk angrep på guvernøren inne på soverommet hans. Personkonflikten mellom Wali og Khan kulminerte kanskje i «teppestriden», men dette var trolig kun et punkt der en rekke andre spenninger ble utløst. Khan og Wali representerte sammen og hver for seg en rekke sider ved det samfunnsmessige dramaet som utspilte seg når lokal maktkamp møtte et ideologisk opprør og en afghansk statsmakt som gradvis ønsket å feste grepet om hele landet. Det er fristende å se på teppet som et symbol på kampen om makten i distriktet. Wali og Khans kamp om teppet står på denne måten som et eksempel på det abstraherte allianse- og maktspeillet i distriktet. Episoden viser også hvordan alliansespill og maktbalanse til syvende og sist handlet om enkeltmennesker i et samfunn under sterkt press. Det jeg har beskrevet som ulike politiske strukturer består altså av handlende enkeltindivider som Wakdar, Wali, Khan og Ghazi. Var det da de politiske strukturene eller enkeltindivider som balanserte statsmakt og opprør gjennom den lokale maktkampen i Ghormach distrikt våren 2009?

Strukturfunksjonalismen behandlet individet som analytisk uinteressant og vektla heller hvordan sosiale institusjoner som slektskap og normer kunne bidra til å opprettholde den sosiale strukturen som helhet (Eriksen 2010:26)¹⁰⁵. Denne fagtradisjonen ble kritisert for ikke å ta høyde for individets muligheter til å ta selvstendige valg¹⁰⁶. Som vi har sett tidligere i teksten var samfunnet i Ghormach basert på slektskap. Familie og tilhørighet til et hushold kan forventes å kreve lojalitet fremfor andre sosiale bånd. Distriktsguvernøren Wali hadde sterke bånd til sin far, sin stamme og allianseblokken han inngikk i. Samtidig var hans bror en del av opprøret. Spørsmålet blir da om Wali og broren valgte myndigheter og opprør først, og allianseblokken

¹⁰⁵ Eriksen fremhever Evans-Pritchard og hans arbeider med Nuer-folket som selve eksempelet på strukturfunksjonalismen. Eriksen kobler også Gluckman inn i denne tradisjonen (Eriksen 2010:26-31).

¹⁰⁶ Eriksen fremhever Raymond Firth som en tidlig kritiker av strukturfunksjonalismen med både Bailey og Barth som senere viktige antropologer som vektla individets valg i større grad i sine arbeider. (Eriksen 2010:30f)

utnyttet deres valg senere eller om de ble plassert der uten reelle valg. Jeg har tidligere vist hvordan ulike lojaliteter kan eksistere hos samme individ i Ghormach, og argumentert for at lojalitet til hushold og det ære-baserte tradisjonelle samfunnet normalt vil ha forrang. Ulik status i disse strukturene vil derfor kunne gi den enkelte en ulik oppfatning av sitt personlige handlingsrom¹⁰⁷. I et æresbasert samfunn som Ghormach kan det tenkes at det er ulike personlige omkostninger forbundet med selvstendige valg som bryter med ulike strukturer i samfunnet. Dine handlinger reflekteres tilbake på æresgruppen. Hvis du setter en gitt æresgruppe høyt vil det medføre personlige omkostninger å handle på tvers av denne strukturens normer og regler. Wali, som sønn av et mektig husholdsoverhode, vil derfor kunne ha et annet spillerom enn Wakdar. Mens Wali vil føle seg forpliktet til å følge sin fars føringer vil Wakdar som selvstendig husholdsoverhode ikke ha andre lojaliteter enn de han selv velger. Dette er i tråd med Barth (2004:1f) som nettopp fremhever husholdsoverhodenes selvstendige stilling som det Kurtz (2001:39) kaller «*political agents*». Ulik status vil altså gi ulike muligheter i seg selv. I tillegg kan en gitt status fylles med personlig tilpasset innhold. Slik kan ulike roller skape handlingsrom innen samme status. Graden av status- og rolle manipulasjon som var mulig i Ghormach våren 2009 varierte sannsynligvis mellom de ulike politiske strukturene. Maurice Bloch viser til at regler ikke i seg selv kan forklare sosial samhandling og endringer i denne. Han bruker Firth og Leach for å vise at folk kan velge å følge eller ikke følge regler innenfor et gitt system. Samtidig kan det som Bailey (2001) skriver eksistere flere regelsett som ikke nødvendigvis er konsistente med hverandre. Det er derfor mulig å velge regelsett ad-hoc etter hva den enkelte ser på som i sin egen interesse (Bloch 1977:280ff). Som følge av dette er det mulig at en aktør i Ghormach kan velge å følge reglene i en gitt politisk struktur samtidig som han bevisst bryter totalt med reglene i en rivaliserende politisk struktur¹⁰⁸. Er det da mulig å skille struktur eller individ i denne sammenhengen?

¹⁰⁷ Noen stater utelukker hverandre, andre kan kombineres på ulike måter i de ulike herredømmene. Statusene «bror» og «opprører» er uproblematisk å kombinere i to av de konkurrerende herredømmene mens «opprører» og «myndighetsperson» er en utelukket kombinasjon både hos myndigheter og opprørere.

¹⁰⁸ Herredømmene som representanter for politiske system representerer altså ulike regelsett, og dette vil gi tilgang på ulike virkemidler. En politimann må følge et annet sett med regler for å håndheve loven enn det en opprører eller et husholdsoverhode har å spille på. Ressurstilgangen virker også inn. De ulike aktørene hadde ulik tilgang på ressurser gjennom lokalsamfunnet, opprørets sentrale ledelse og myndighetene og det internasjonale samfunnet. Ulikheter innenfor tilgang på stater og ressurser kan

Politiske aktører i Ghormach distrikt hadde i 2009 en rekke strukturer som virket inn mot samfunnet og individene der. De tre politiske strukturene skaper rammer for politisk handling samtidig som det er individene som ser handlingsrommet. Samfunnet fremstod som et tradisjonelt ærebasert samfunn, men individenes handlinger bar et tydelig preg av pragmatiske løsninger som justerte tradisjonen. Status og rolle fra en politisk struktur ble tatt med inn i de andre rivaliserende politiske strukturene slik Wakdar og Wali eksemplifiserer. Tilsvarende pragmatiske løsninger kan sees hos både myndigheter og opprørere. Diamantmodellen (figur 1) viser nettopp det handlingsrommet den enkelte har til å velge alliansepartnere frigitt fra stamme og tradisjon, myndigheter eller opprørere. «*Politics is very much about what leaders can get away with*» skiver Kurtz (2001:41). Denne observasjonen er helt i tråd med Krohn-Hansen (1993:58) som påpeker at det er aktører som handler, ikke strukturer. Samtidig fremstår det i Ghormach som at strukturene legger tydelige føringer på hvilke statuser som kan tillate seg høy grad av rolle-manipulasjon uten store personlige omkostninger. Wakdar kunne handle tilsynelatende fritt, mens Wali var sterkere bundet til de tradisjonelle strukturene.

En styrkning av én av de tre alternative herredømmene vil gå imot slutttilstanden til de to andre, nemlig definisjonsmakt over rett og galt, voldsmonopol og rett til å fordele ressurser¹⁰⁹. Bourdieu (1996:146) skriver at ideologi er en universalisering av særinteresser. Av dette følger at de ulike typer herredømmer i siste instans også er avhengig av å ha enerett på å definere det universelle. Det Walter (2005) kaller «totaliteten» i en konflikt virker derfor inn med full kraft. Konsekvensen av seier for ett herredømme kan medføre at de andre går under. Kampen står således om eksistensielle verdimeslige spørsmål. En i ytterste konsekvens total konflikt i Ghormach ble likevel

knyttes til Bourdieus (1986) former for kapital. Tilgang på ulike statuser og ressurser er derfor mulig å tolke som ulik tilgang på de forskjellige formene for kapital mellom representantene for herredømmene. På samme måte som de ulike herredømmenes legitimitet ikke eksisterer i rene former fremstod flere former for kapital som bestående av elementer fra ulike typer. Det er mulig å tenke seg at husholdsoverhodene så det som hensiktsmessig å erverve seg kulturell og symbolsk kapital fra de ulike maktlegitimeringssystemene (herredømmene) som var tilgjengelig ut fra rent pragmatiske hensyn. Gitt at det i utgangspunktet var det tradisjonelle samfunnet som representerte de grunnleggende verdiene for husholdsoverhodene vil ikke ytterligere statusmarkører eller former for kapital legitimert gjennom konkurrerende systemer være et problem for dem. Det er heller deres evne til å spille på disse statusene og formene for kapital på en hensiktsmessig måte og i hensiktsmessige fora som er avgjørende.

¹⁰⁹ Et konkret eksempel: Skal en tyv dømmes av et medlem av Taliban etter Sharia, av en dommer i Maimanah etter afghansk verdslig lov eller fremstilles for en Jirga av familieoverhoder for å dømmes etter lokal skikk?

ikke utkjempet med totale midler¹¹⁰. Den historiske erfaringen med statsmakt i Afghanistan spiller kanskje inn her. Tidligere opprør har i stor grad omhandlet retten til lokalt selvstyre fremfor forsøk på å ta over sentralmakten på vegne av en ny gruppe (Barfield 2010:109). Slikt lokalt selvstyre vil ofte være truet av sterke byråkrati. Både Talibans skyggebyråkrati og myndighetenes byråkrati kan oppfattes å være like truende for husholdsoverhodene i denne sammenheng.

Det tradisjonelle pashtunske samfunnet i Ghormach fremstod som den opprinnelige og grunnleggende politiske strukturen¹¹¹. Dette ble derfor dimensjonerende for politisk aktivitet i distriktet. Det jeg betegnet som «det pashtunske spillet» fører slik Barth (2004) beskrev det frem til et svært dynamisk to-blokk-system av allianser regulert gjennom mekanismer tilsvarende det Gluckman beskriver som «freden i feidene». Dette systemet var slik sett ustabil internt, men evnet å reprodusere seg selv og var derfor stabilt sett utenfra. Store familier overlever revolusjoner, skriver Bourdieu (1996:94), og dette er fordi store nett av familie-liknende relasjoner gir en spesiell form for kapitalkonsentrasjon. Slike nettverk evner å akkumulere ulike former for kapital uavhengig av fisjonerende krefter, og dette skaper forutsetning for reproduksjon av husstandsnetten. «Å spille på flere hester» gir kanskje nettopp denne evnen til å møte de usikre samfunnsforholdene i Ghormach på en hensiktsmessig måte gjennom å ha tilgang på statuser og roller fra alle de konkurrerende politiske strukturene samt mulighet til å manipulere disse statusene og rollene. En fordeling av familiens menneskelige ressurser vil også kunne virke konfliktdempende. Dersom flertallet av husholdsoverhoder har slektninger på begge sider i den overgripende konflikten vil det være i alles interesse å hindre en eskalering av voldsbruk¹¹². Sett i dette lyset er det altså ikke illojalt av en politimann å varsle motparten om en arrestoperasjon, eller en opprører å informere om en veibombe. Begge vil handle på bakgrunn av sin primære lojalitet til husholdsoverhodet og holde voldsbruken innen håndterbare rammer.

¹¹⁰ En lavintensiv konflikt på nasjonalt nivå kan fremdeles fremstå total på lokalt nivå der enkeltpersoner eller familier bokstavelig talt lever eller dør basert på valg som gjøres i dette spenningsfeltet. For meg som vestlig offiser som gjennomfører et gjestespill på seks måneder fremstod ikke konflikten som total på et personlig plan. Men for flere av personene jeg samarbeidet med var graden av totalitet en helt annen. For dem kunne valg av alliansepartner utgjøre forskjellen på liv og død. Et annet eksempel er tolkenes utfordringer i etterkant av ISAFs uttrekking fra landet. Se for eksempel VG (2012)

¹¹¹ Befolkningen kjente til denne samfunnsformen best og anså kanskje dette som selve mønsteret for menneskelige samfunnsforhold – «slik det egentlig skal være».

¹¹² Dette gir mening på både et emosjonelt menneskelig plan og et rasjonelt økonomisk plan. Minst mulig vold sørger for et sikrere samfunn, men sørger også for at kapitalen ikke forbrukes.

Samtidig vil de utføre aktiviteter som kreves av Taliban eller myndighetene, med andre ord de som kun har sekundære lojalitetsbånd

Selvbergingssamfunn er ifølge Barfield (2010: 32ff) motstandsdyktige mot store ytre endringer da de ikke er avhengige av støtte utenfra. Det «pashtunske spillet» i Ghormach viste i tråd med dette en innebygd evne til å opprettholde seg selv gjennom å inkorporere og balansere eksterne aktører innenfor sin egen politiske struktur. Om denne reproduksjonen av det tradisjonelle samfunnet var særlig bevisst er vanskelig å vurdere¹¹³. Men basert på hvor grunnleggende uenige husholdsoverhodene var om de fleste saker, så er det lite sannsynlig at de på noe tidspunkt satte seg ned i fellesskap og formulerte en plan for hvordan de skulle håndtere press fra opprør og myndigheter. Det er mer nærliggende å tolke situasjonen i Ghormach som et resultat av de handlinger og strategier som den enkelte la til grunn. Det er derfor sannsynlig at situasjonen i Ghormach var resultatet av at det enkelte husholdsoverhodet handlet i tråd med det han anså var sine egne interesser og handlingsrom med de formene for kapital han til enhver tid rådde over. Støtten til både det Taliban-ledede opprøret og myndighetene må heller forstås som en mulighet til å forsterke sin egen posisjon som selvstendig stormann lokalt i distriktet. Oppfattelsen av disse interessene, midlene og mulige handlinger har i sin tur vært påvirket av fysiske og samfunnsmessige omgivelser. Bailey (2001:10f) skriver at politiske strukturer oppstår og vedlikeholdes i et kontinuerlig samspill med omgivelsene. Et historisk behov for selvberging, sosialisering inn i statusen som pashtunsk selvstendig mann og husholdsoverhode i kombinasjon med flere tiår med krig og konflikt gjør at de dominerende husholdsoverhodene i Ghormach av nødvendighet har et betydelig overlevelsesinstinkt, svært gode ferdigheter i alliansespill og sans for politisk manøvrering¹¹⁴. I tillegg er muligheten til å oppnå anerkjennelse og ære for pashtunske menn er koblet opp mot en gitt samfunnsform. Grunnleggende endringer i denne vil potensielt innebære store personlige omkostninger for samfunnseliten i Ghormach.

¹¹³ Bourdieu (1996:137) åpner for at sosiale spill kan være en så integrert i spillerens væren, spillerens habitus, at spillets tendenser og regler er ett med aktøren, ubevisst men mulig å bruke i daglig sosialt spill. Også Bailey (2001:7) peker på at det kan eksistere nivå av i det politiske spillet som ikke er erkjent av spillerne selv.

¹¹⁴ Forfatteren Terry Pratchett (1995) skriver i eventyrboken «*Interesting Times*» at en svært gammel barbar-kriger stadig ble undervurdert på bakgrunn av høy alder. Men det folk sjelden innser er at personer som oppnår høy alder i yrker der voldelig død og ødeleggelse er vanlig må være usedvanlig gode på det de driver med.

Politikk handler om fordeling av knappe goder i følge Swartz, Turner og Tuden (2008) Det var ingen tvil om at Ghormach som selvberget jordbrukssamfunn opplevde knapphet på ressurser. Samtidig var mye av grunnlaget for å kunne påvirke fordelingen av disse ressursene knyttet opp mot allianser og lojalitetsbånd gjennom familie og klienter. Kontrollen over økonomisk kapital kan derfor sies å være betinget av stor sosial kapital. Slik sosial kapital kommer gjennom kontroll over våpenføre menn og gjennom husholdsoverhodenes status i seg selv. Det Bourdieu (1986) kaller investeringsstrategier av ulike former kapital sikret at maktforhold ble reproduisert over tid gjennom alliansespillet. Man posisjonerer seg i forhold til sine til enhver tid viktigste rivaler gjennom å endre vektleggingen av de ulike alliansene med andre husholdsoverhoder, myndigheter og opprørere. Balansen opprettholdes derfor gjennom den politiske strukturen som rammeverk for husholdsoverhodenes individuelle handlinger. Skulle balansen bli truet gjennom et gitt husholdsoverhodes allianser har det enkelte husholdsoverhodet nettopp gjennom handlefrihet mulighet til å reinvestere sin kapital i nye allianser for å sikre sin egen og sitt husholds posisjon.

Barfield (2010:280) skriver at «*afghanere forstår at politikk er arrangerte ekteskap, ikke kjærlighetsaffærer*». En slik vektlegging av de praktiske og pragmatiske aspektene ved politikk har vært gjennomgående for denne teksten. Pragmatisk tilpasning av tradisjonen i møte med andre politiske strukturer medførte at individets handlinger var i stand til å opprettholde den lokale maktbalansen i Ghormach distrikt våren 2009.

9 Vedlegg

9.1 Forkortelser

ABP	Afghan Border Police. Grensepolitiet. Stasjonert i kontrollposter langs Afghanistanens grenser.
ANA	Afghan National Army. Den afghanske hæren.
ANP	Afghan National Police. Det afghanske regulære politiet stasjonert i lokalsamfunnet.
ANSF	Afghan National Security Forces. Fellesbetegnelsen på alle afghanske sikkerhetsstyrker.
GIRoA	Government of the Islamic Republic of Afghanistan. Forkortelsen brukt av ISAF om de afghanske myndighetene.
ISAF	International Security and Stability Force. NATO ledet militær styrke til støtte for afghanske myndigheter.
MOT	Military Observer Team. Militær enhet som ivaretok ISAF sin tilstedeværelse i lokalsamfunnene ute i distriktene.
PRT	Provincial Reconstruction Team. ISAF sitt konsept for å samordne sivil og militær innsats på provinsnivå. PRT Maimanah var norsk-ledet og hadde en militær sjef og et mindre støttende sivilt element. Andre nasjoner valgte andre løsninger for ledelse og integrasjon av militær og sivil innsats.

9.2 Liste over pseudonymer

Ghazi	Landsbymullah og leder for zamanzaienes Taliban. Løsrev seg fra husholdsoverhodenes styring og fremstod som ideologisk overbevist.
Khan	Husholdsoverhode og distriktsrådsleder, tidligere distriktsguvernør.
Wakdar	Husholdsoverhode, menig politimann med uformell kommando over et politikompani. Tidligere Talibanleder.
Wali	Distriktsguvernør. Sønn av et viktig husholdsoverhode i Tokhi-stammen.

10 Litteratur/referanser

10.1 Bøker og tidsskrifter

Azoy, G Whitney (2011) *Buzkashi: Game and Power in Afghanistan* (3rd ed) Long Grove, IL: Waveland Press Inc

Bailey, F. G. (2001) [1969] *Stratagems and Spoils*, Boulder, Colorado: Westview Press

Barfield, Thomas (2005) "An Islamic State is a State Run by Good Muslim: Religion as a Way of Life and Not an Ideology in Afghanistan", i Hefner, Robert W. (red.): *Remaking Muslim Politics – Pluralism, Contestation, Democratization*. Princeton Studies in Muslim Politics, Princeton, New Jersey: Princeton University Press

Barfield, Thomas (2010) *Afghanistan – A Cultural and Political History*. Princeton Studies in Muslim Politics, Princeton, New Jersey: Princeton University Press

Barth, Fredrik (1969) "Introduction" og "Pathan Identity and its Maintenance", i Barth, Fredrik (red.): *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*, Oslo: Universitetsforlaget

Barth, Fredrik (2004) [1959] *Political Leadership Among Swat Pathans*, Oxford: Berg

Barth, Fredrik (2008) *Afghanistan og Taliban*, Oslo: Pax Forlag A/S

Betts, Richard K. (2002) "Politicization of Intelligence: Costs and Benefits" i Richard K. Betts og Thomas Mahnken (red.): *Paradoxes of Strategic Intelligence: Essays in honor of Michael I. Handel*. London: Frank Cass

Bergman, Rune A. (2011) *Lokale Konflikters Implikasjoner for Norges Faryabstrategi*. Masteroppgave i konflikt, sikkerhet og flerkulturell forståelse (KOSIFF), Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, Tromsø: Universitetet i Tromsø

Bloch, Maurice (1977) "The Past and the Present in the Present" i *Man, New Series* Vol. 12, No. 2 - 1977, Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland

Borchgrevink, Axel (1995) "Silencing Language – Of anthropologists and interpreters" i *Ethnography, Vol. 4, Issue 1* (s 95-121)

- Bourdieu, Pierre (1966) "The Sentiment of Honour in Kabyle Society", i J.G. Peristiany (red.): *Honour and Shame. The values of Mediterranean Society* Chicago: University of Chicago Press
- Bourdieu, Pierre (1986) "The Forms of Capital", i John G. Richardson (red.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Westport, CN: Greenwood Press.
- Bourdieu, Pierre (1996) *Symbolisk Makt. Artikler i utvalg*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Bugge, Lars (2002) "Pierre Bourdieus teori om makt" i *Agora - Journal for metafysisk spekulasjon* nr 3/4-2002, (s 224-248), Oslo: H. Aschehoug & Co
- Coburn, Noah (2008) *Qaum: Conceptualizing Potters in the Afghan Political Arena*, Boston: Boston University. Tilgjengelig: www.bu.edu/aia/coburn.pdf [06.11.2012]
- Dyke, John R og John R. Crisafuli (2006) *Unconventional Counter Insurgency in Afghanistan*, Monterey CA: Naval Postgraduate School. Tilgjengelig: www.dtic.mil/get-tr-doc/pdf?AD=ADA451756 [25-10-2015].
- Edelman, Murray (1985) [1964] *The Symbolic Uses of Politics*, Urbana and Chicago: University of Illinois Press
- Englund, Harri og James Leach (2000) "Ethnography and the meta-narratives of modernity", i *Current Anthropology* 41 (2)
- Erichsen, Olaf von Porat og Pål Sandal (2008) *Fra Afghanistan til Øst Afrika? - Kulturelle erfaringers overføringsverdi ved norske militære operasjoner*, Masteroppgave i konflikt, sikkerhet og flerkulturell forståelse SVF-6900, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Tromsø: Universitetet i Tromsø
- Eriksen, Thomas Hylland (1994) "Kapittel 3: Identitet", i T.H. Eriksen (red.): *Flerkulturell forståelse*, Oslo: Tano Aschehaug
- Eriksen, Thomas Hylland (2010) *Små steder – Store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. 3. utg. Oslo: Universitetsforlaget
- Esposito, John L. (1998) *Islam – The Straight Path* (3rd ed) London: Oxford University Press

Fahsing, Ivar A. og Petter Gottschalk (2008) *Kriminelle organisasjoner. Hvordan forstå organisert kriminalitet*. Bergen: Fagbokforlaget

Forsvaret (2014) *Forsvarets fellesoperative doktrine*. Oslo: Forsvarsstaben

Giustozzi, Antonio (2008) *Koran, Kalashnikov and Laptop. The Neo-Taliban Insurgency in Afghanistan*, New York: Columbia University Press

Giustozzi, Antonio (2009a) "The Taliban's Marches: Herat, Farah, Badghis and Ghor" i Giustozzi, Antonio (red.) *Decoding the New Taliban. Insights from the Afghan Field*, New York: Columbia University Press,

Giustozzi, Antonio (2009b) *Empires of Mud – Wars and Warlords in Afghanistan*, New York: Columbia University Press

Giustozzi, Antonio og Christoph Reuter (2010) "The Northern Front. The Afghan insurgency spreading beyond the pashtuns." *AAN Briefing Paper 03/2010*. The Afghan Analysts Network (AAN).

Giustozzi, Antonio, Claudio Franco og Adam Baczko (2012) *Shadow Justice. How the Taliban run their judiciary?* Kabul: Integrity Watch Afghanistan:

Gluckman, Max (1973) "The Peace in the Feud", i *Custom and Conflict in Africa*, Oxford: Basil Blackwell

Goffman, Erving (1993) [1956] "Forord" og "Innledning" i *Vårt rollespill til daglig*, Oslo: Pax

Grønhaug, Reidar (1978) "Scale as a variable in analysis: Fields in social organization in Herat, Northwest Afghanistan" i Barth, Fredrik (red.): *Scale and Social Organization*, Oslo: Universitetsforlaget

Hammersley, Martyn og Paul Atkinson (2007) *Ethnography. Principles in Practice* (3rd ed). London: Routledge

Harrison, Simon (1995) "Four Types of Symbolic Conflict" i *The Journal of the Royal Anthropological Institute no2 - 1995*

Hastrup, Kirsten (2003) "Violence, Suffering and Human Rights" i *Anthropological Theory Vol 3 -2003*, London: SAGE publications

- Heuer, Richards J., Jr (2007) *Psychology of Intelligence Analysis*. Pherson Associates, LLC
- Khalaf, Sulayman N. (1990) "Settlement of violence in Bedouin Society". I *Ethnology* 29
- Krohn-Hansen, Chrstian (1993) "En kryss-kulturell tilnærming til vold" i *Norsk antropologisk tidsskrift nr.1 - 1993*
- Kurtz, Donald V. (2001) *Political Anthropology. Paradigms and Power*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Ledwidge, Frank (2011) *Losing Small Wars. British Military Failure in Iraq and Afghanistan*. London: Yale University Press
- Lovdata (2013) *Lov om forebyggende sikkerhetstjeneste (sikkerhetsloven)*, Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- McHoul, Alec og Wendy Grace (1993) *A Foucault Primer. Discourse, power and the subject*. New York University Press: New York.
- Moore, Henrietta (2004) "Global Anxieties: Concept-Metaphors and Pre-Theoretical Commitments in Anthropology", i *Anthropological Theory*, 4 (1)
- Naval Postgraduate School (2009) *Understanding Afghan Culture. Analyzing the Taliban Code of Conduct: Reinventing the Layeha*. Department of National Security Affairs, Naval Postgraduate School. Monterey, CA Tilgjengelig:
<https://info.publicintelligence.net/layeha.pdf> [29.07.2015]
- Nedkvitne, Arnved (2011) *Ære, lov og religion i Norge gjennom tusen år*, Oslo: Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag AS
- Nicholas, Ralph W. (2008) "Segmentary Factional Political Systems" i Swartz, Marc J., victor W Turner og Arthur Tuden (red.): *Political Anthropology*. London: Aldine Transaction
- Pratchett, Terry (1995) *Interesting Times*. London: Corgi Books
- Rashid, Ahmed (2001) *Taliban – Militant Islam, Oil & Fundamentalism in Central Asia*, New Haven: Yale University Press

- TRADOC (2009) *My Cousin's Enemy is My Friend: A Study of Pashtun "Tribes" in Afghanistan*. Afghanistan Research Reachback Center White Paper, Fort Leavenworth, Kansas: TRADOC G2 Human Terrain System, United States Army,
- Schröder, Ingo W. & Schmidt, Bettina (2001) "Introduction: Violent imaginaries and violent practices" i Schmidt, Bettina (red.) *Anthropology of Violence*, Routledge
- Smith, Rupert (2008) *The Utility of Force. The Art of War in the Modern World*. New York: Vintage Books,
- Southby-Tailyour, Ewen (2008) *3 Commando Brigade*. London: Ebury Press
- Spradley, James P. (1980) *Participant Observation*. Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning.
- Stensønes, Malin (2012) *På våre vegne. Soldatberetninger fra Afghanistan*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard)
- Swartz, Marc J., Victor W Turner og Arthur Tuden (2008) *Political Anthropology*. London: Aldine Transaction
- Ulriksen, Ståle (2010) *Norway's political test in Faryab, Afghanistan: how to lead?* Noref Policy Brief no. 10 July 2010, Oslo: Norsk ressurscenter for fredsbygging (Noref)
- Utvik, Bjørn Olav (2011) *Islamismen*. Oslo: Unipub.
- Walter, Dierk (2005) "Symmetry and Asymmetry in Colonial Warfare ca. 1500-2000. The Uses of a Concept." i *IFS Info 3/05*, Oslo: Institutt for forsvarsstudier
- Weber, Max (2000) [1971] "Innledning" og "Det legitime herredømmets tre rene typer" i Fivesdal, Egil (red.) *Makt og byråkrati; essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*, Oslo: Gyldendal Forlag
- Wilkinson, Paul (2011) *Terrorism versus Democracy. The Liberal State Response*. (3rd ed). New York: Routledge

10.2 Internett og media

- Aftenposten (2007) *Norge kriger i Nord-Afghanistan* av Tor Arne Andreassen
02.11.2007. www.aftenosten.no/nyheter/iriks/norge-kriger-i-nord-afghanistan-6492401.html[28.04.2015]

Aftenposten (2011) *Taliban-uenighet i Forsvaret* av Lars Akerhaug 12.10.2011.
www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Taliban-uenighet-i-Forsvaret-5347317.html
[28.04.2015]

Spiegel Online (2011) *Survey in a war Zone: More than Half of Afghans See NATO as Occupiers*. 18.10.2011. www.spiegel.de/international/world/survey-in-a-war-zone-more-than-half-of-afghans-see-nato-as-occupiers-a-792436.html [22.07.2015]

VG (2008) *Norsk offensiv i Afghanistan – Minst 13 Taliban-soldater drept i harde kamper* av Hans Petter Aas og Morten Hopperstad 26.05.2008.
www.vg.no/nyheter/utenriks/afghanistan/minst-13-taliban-soldater.drept-i-harde-kamper/a/510887/ [28.04.2015]

VG (2011) *Karzai advarer NATO mot å bli okkuperter*. 31.05.2011.
www.vg.no/nyheter/utenriks/afghanistan/karzai-advarer-noto-mot-a-bli-okkupnater/a/10094527/ [22.07.2015]

VG (2012) *«Norske» tolker slutter på grunn av trusler*. Av rune Thomas Ege, Rolf J. Widerøe og Erlend Ofte Arntsen. 03.02.2012.
www.vg.no/nyheter/utenriks/afghanisten/norske-tolker-slutter-paa-grunn-av-trusler/a/10077373/ [31.07.2015]

Wikipedia (2015) https://en.wikipedia.org/wiki/Ghormach_District og
https://no.wikipedia.org/wiki/Norges_kommuner. [15.07.2015]

10.3 Upubliserte kilder

Berg, Øyvind (2009) *Hvorfor er Ghormach en så hard nøtt?* Artikkel til bruk under militær utdanning til tjeneste i Afghanistan (upublisert) (2009-12-07 Om opprøret i Ghormach (illustrert))

Berg, Øyvind (2012a) *Foredrag om krigens folkerett anvendt på bakken i Afghanistan*, 14. februar, Seminar om «targeting og målvalg», arrangert av Norges Røde Kors og Brigade Nord (2012-02-14 (U) Foredrag for RK og BRIG N (Seminar målvalg))

Berg, Øyvind (2012b) *Å spille på to hester - Æreløst eller sunn fornuft?* Eksamensoppgave i SOA-6301 Kulturforståelse og krysskulturell kommunikasjon Høst/2012, Universitetet i Tromsø

Berg, Øyvind (2013) *Noen ganger er et teppe ikke bare et teppe - Politiske symboler og symbolske handlinger i rivaliserende politiske strukturer*. Eksamensoppgave i SOA 6300 Makt, symboler og politikk Høst/2013, Universitetet i Tromsø

Trønnes, Otto (2011-2015) Samtaler og personlig korrespondanse